

Feministiskt initiativ som kommunpolitik

En studie om kommunpolitikens möjlighetsvillkor

Av: Fanny Bergquist

Handledare: Maria Wendt
Stockholms universitet
Masteruppsats 30 hp
Statsvetenskapliga institutionen
Höstterminen 2016
Antal ord (utan bilagor): 18 667

Stockholms
universitet

Abstract

Based upon feminist organized women's experiences of resistance and political acting space, this study investigates what is possible to say and do (and not do), as well as which issues can be politicized (and which cannot) in the Swedish municipal policy. More specifically it analyzes in which spaces women face resistance, who are expressing it, and how it is manifested. Moreover, it discusses which political content that can be formulated, politicized, and implemented in the local political area. It is based on interviews with representatives from the political party Feminist initiative, and builds on previous research on resistance against women's extra-parliamentary political organizing. Previous research has suggested that the organization in itself evokes resistance. Nevertheless, this study shows that it is the political content, rather than the organizing, that arouses resistance. The combination of women who organize themselves as women *and* runs an anti-racist policy seems to be the most provocative.

This thesis also shows that it is possible to politicize gender issues – unless they are not labeled as feminist issues. The concept of “gender equality” can be used, but not “feminism”. There are opportunities to talk about equality if it is formulated in terms of gender neutrality and equal treatment. It is possible to talk about gender when it comes to gender equality, but it is not allowed to permeate other policy areas. And concrete policy proposals can be formulated, unless the political discussion is not conducted at a more visionary and ideological level. While there are policies which can be implemented on condition that they are not formulated in feminist terms, there are also policies which could be expressed, but subsequently will not be implemented due to opposition from the administration.

Keywords

Women's political organizing, Feministiskt initiativ (Feminist initiative)/Fi, resistance, political acting space, Swedish municipal policy

Tack!

Tack till samtliga respondenter från Feministiskt initiativ i Storstockholm, som har tagit sig tid att delta i studien. Till min handledare, Maria Wendt, vill jag rikta ett särskilt stort och varmt tack för de många utkast som du tagit dig an och för alla värdefulla kommentarer. Tack Maria Jansson, för konstruktiv kritik och nya infallsvinklar. Och till sist ett stort tack till min familj för allt stöd under uppsatsskrivandets gång.

Stockholm, januari 2017

Fanny Bergquist

Innehållsförteckning

1. Problemformulering, syfte och frågeställningar	1
2. Tidigare forskning.....	3
3. Teoretisk ram.....	6
3.1. Feministiska glädjedödare i det jämställda Sverige	6
3.2. Motstånd och politiskt handlingsutrymme	8
4. Metod och Material.....	10
4.1. Metodologiska överväganden – Att studera kvinnors erfarenheter.....	10
4.2. Urval, avgränsningar och material	12
4.3. En feministisk intervjusituation	15
4.4. Analysmetod.....	16
5. Analys	19
Del I: Motstånd.....	19
5.1. <i>Var</i> uppkommer motstånd?	19
5.2. <i>Vem</i> uttrycker motstånd?	21
5.3. <i>Hur</i> uttrycks motstånd?	24
5.3.1. Att göras till ett barn	24
5.3.2. Att göras till en glädjedödare	26
Del II: Politiskt handlingsutrymme	30
5.4. Vilken politik kan formuleras?.....	30
5.5. Vilket innehåll kan politiseras?	32
5.6. Vilken politik kan genomföras?	36
6. Avslutande diskussion: Kommunpolitikens möjlighetsvillkor	39
Referenser	43
Bilaga.....	47

1. Problemformulering, syfte och frågeställningar

I Sverige finns sedan 2005 något så unikt – och utmanande – som ett rosa politiskt parti. Feministiskt initiativ (Fi) är ett av de första feministiska partierna i världen som explicit gör anspråk på att ta plats i landets parlament.¹ Ett år efter bildandet ställde Fi för första gången upp i riksdagsvalet och fick då 0,68 procent av väljarnas röster. Nästkommande val sjönk resultatet till 0,48 procent, men de fick däremot mandat i Simrishamns kommun. Vid valet 2014 ökade partiet sitt väljarstöd kraftigt. Feministiskt initiativ nådde inte över fyraprocentsspärren som krävs för att komma in i riksdagen, men fick 3,12 procent av rösterna och blev därmed det största partiet utanför riksdagen. Efter att tidigare enbart ha varit representerade i partiledaren Gudrun Schymans hemkommun tog partiet plats i tretton kommuner runt om i landet. Av de kommuner Fi kandiderade till var Stockholm den kommun där partiet fick flest röster (7,18 procent). Tillsammans med Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet sitter Feministiskt initiativ sedan 2014 i majoritetsställning i Stockholms stad. Partiet har tre mandat i kommunfullmäktige, ansvarar för rådet för mänskliga rättigheter och finns representerade i elva av stadens fack- och stadsdelsnämnder (Feministiskt initiativ 2015). Stockholm utgör därmed en av de fyra kommuner där Fi har möjlighet att delta i styret och påverka budgetförhandlingarna.²

Samtidigt som Feministiskt initiativ i Stockholm, i kraft av sin nyvunna position, har möjlighet att påverka på ett annat sätt än tidigare, finns en risk att det feministiska innehållet i politiken förhandlas bort. Liksom andra partier måste Fi anpassa sig till den kommunpolitiska verkligheten och kompromissa med de andra partierna i majoriteten. Kanske är detta särskilt besvärligt för ett parti som ”går på tvärs” när det gäller ”vem som får göra vad och hur” i svensk politik, för att låna en tanke från statsvetaren Maud Eduards (2016, s. 13 – 14). Vad som gör Feministiskt initiativ ensamt i sitt slag är, förutom den feministiska ideologin i kombination med parlamentariska ambitioner, att man i stor utsträckning organiserar sig utan män³ och förespråkar en organisering bortom traditionella klassgränser. I ett land där konsensusidealet är dominerande och klass har utgjort den centrala konfliktlinjen i politiken, framstår ett sådant

¹ Internationellt och historiskt kan bland andra the Feminist Party of Canada och den isländska Kvinnalöstinn nämnas. I en svensk kontext bör även Vänsterpartiet lyftas fram som ett exempel på ett parti med feminism som ideologisk grund, dock i kombination med socialism (Blombäck & de Fine Licht 2015, s. 387, 396).

² De övriga tre kommunerna där Fi samverkar kring styret är Kiruna, Göteborg och Lund, se *Dagens ETC*, 2015-07-06.

³ När partiet lanserades var enbart tio procent av medlemmarna män och i partiets första styrelse satt enbart kvinnor. Däremot finns inget formellt förbud mot manliga medlemmar, påpekar partiledaren Gudrun Schyman i en intervju, tvärtom är ”feminister av alla kön välkomna” (Gudrun Schyman. Intervju per epost, 2013-03-11).

parti som särskilt utmanande. Genom sin feministiska organisering överträder Fi-kvinnorna en rad gränser för vad kvinnor förväntas göra (och inte), i svensk politik. Kvinnor förväntas samarbeta med män – inte organisera sig separat, de förväntas förhålla sig till höger-vänsterskalan – inte organisera sig på tvärs med densamma, de förväntas föra sin politik inom de etablerade partierna – inte utanför på egen hand, och de förväntas tala om jämställdhet – inte om feminism (Eduards 2002, s. 30ff.; Törnqvist 2006, s.138). Det som utmanar i kvinnors organisering kan alltså ses som en fråga om både form och innehåll: Att man organiserar sig som kvinnor *och* att man ställer feministiska krav.

När kvinnor söker sig bortom och trotsar etablerade könspolitiska gränser möter de motstånd, inte sällan av överraskande dignitet och styrka, vilket har påvisats i ett antal svenska statsvetenskapliga studier (se till exempel Eduards 1997, 2002; Wendt & Eduards 2010; Wendt 2011, 2012). Den forskning som har gjorts om motståndet mot kvinnors kollektiva handlande har främst fokuserat på hur politiskt organiserade kvinnor framställs i media. Det finns färre undersökningar där de organiserade kvinnorna själva får komma till tals (utmärkta undantag är Rönnblom 2002, Thomsson Myrvang 2015 och Eduards 2016). I min studie ligger därför själva tyngdpunkten vid organiserade kvinnors levda erfarenheter av motstånd, både som kvinnor och som feminister. Detta innebär också att undersökningen kan skrivas in i en bredare feministisk (ståndpunktsepistemologisk) forskningstradition, inom vilken synliggörandet av kvinnors erfarenheter och aktörskap står i centrum (Harding 1987, s. 6; Hesse-Biber & Leavy 2007, s. 4ff.; MacKinnon 1983, s. 638). Från tidigare forskning står det klart att politiskt organiserade kvinnor möter motstånd, men mindre är känt om vad som händer när kvinnorna tar plats i maktens rum. Därför har jag valt att i denna undersökning fokusera på det motstånd som organiserade kvinnor möter *inom* den etablerade politiken. Genom intervjuer med företrädare för Feministiskt initiativ i Stockholm undersöks vad som egentligen händer när ett feministiskt parti kommer in i det kommunala styret.

I denna studie är utgångspunkten att kvinnors upplevelser av motstånd och politiskt handlingsutrymme ger oss ett nytt kunskapsunderlag inifrån den politiska sfären (jfr Thomsson Myrvang 2015, s. 28, 87). Detta bidrar till att synliggöra den svenska demokratins möjlighetsvillkor – vad som är möjligt att säga och göra, liksom vilka frågor som får göras politiska (och inte), i svensk politik. Utifrån feministiskt organiserade kvinnors erfarenheter av motstånd och politiskt handlingsutrymme, är syftet med denna studie att undersöka dessa möjlighetsvillkor. De forskningsfrågor som ställs är: Vilket motstånd möter feministiskt organiserade kvinnor i

kommunpolitiken? Och hur ser de organiserade kvinnorna på sitt politiska handlingsutrymme?

2. Tidigare forskning

Tidigare studier på området har visat att kvinnor som organiserar sig politiskt möter motstånd. Som Eduards (2002, 16, 19, 151) påpekar är det ofta själva organiseringen som väcker motstånd, medan de politiska kraven tenderar att ges underordnad betydelse.⁴ Detta gäller framförallt när kvinnor organiserar sig separatistiskt utanför den etablerade politiken. Eduards (ibid, s. 69ff.) visar till exempel hur det feministiska nätverket Stödstrumporna under 1990-talet – vilka ”hotade” med att starta ett kvinnoparti om kvinnorepresentationen i riksdagen inte ökade till 1994 års val – utmålades som både inkompetenta och ansvarslösa i dåtidens pressdebatt. Därtill tecknades såväl metoderna som själva organiseringen som fel på olika sätt. Detta tema återkommer även i sociologen Maria Törnqvists avhandling (2006, s. 70), i vilken hon, i likhet med Eduards, lyfter fram hur Stödstrumporna både beskrevs som vänsterextremistiska och apolitiska, vilket hon tolkar som ett sätt att underminera nätverkets politiska legitimitet.

I en senare publikation menar Wendt och Eduards (2010, s. 18) att det mediala motståndet mot kvinnors politiska organisering nådde helt nya höjder i samband med bildandet av Feministiskt initiativ. I pressbevakningen av det då nystartade partiet framställdes den politiskt organiserade Fi-kvinnan som extrem, fränstötande, lesbisk, antidemokratisk, elitistisk och onormal. Därtill antogs hon agera i egenintresse, driva en tvivelaktig politik, tillhöra ett missnöjes- och enfrågeparti och skapa könskonflikter, snarare än upphäva desamma (ibid, s. 22 ff., jfr Wahl et al 2008, s. 90 – 92, 117). Det som framförallt var nytt i pressbevakningen av Fi, i jämförelse med andra politiskt organiserade kvinnor, var den grovt sexualiserade tonen, menar Wendt (2012, s. 122). Mediebevakningen handlade mer om (avsmaken för) kvinnornas kroppar, könstillhörighet, utseenden och sexuella läggning, än om sakfrågorna de ville driva. Som Wendt och Eduards (2010, s. 25 – 26; Wendt 2011, s. 130) lyfter fram innebär det ständiga tecknandet av passivt varande kroppar, i motsats till aktivt handlande, politiska aktörer inte enbart att de politiska kraven osynliggörs, utan också att själva subjektskapet, och därmed

⁴ Att det ofta är själva organiseringen som ifrågasätts, snarare än de politiska förslagen, har även diskuterats av Wendt & Eduards 2010, s. 18, Wendt 2012, s. 33, 122 och Eduards 1993, s. 103.

den politiska legitimiteten, riskerar att undergrävas. Ur ett sådant perspektiv kan man argumentera för att det är ”görandet”, snarare än de politiska sakfrågorna, som provocerar i kvinnors politiska organisering.

Till skillnad från de studier som har diskuterats ovan, vilka alltså i huvudsak fokuserar på det mediala motståndet, undersöker statsvetaren Malin Rönnblom (2002) det motstånd som säror organiserade kvinnor i glesbygden möter från den etablerade politiken. Rönnblom visar till exempel att det finns ett antal principer som begränsar de organiserade kvinnornas handlingsutrymme, däribland en biologisk syn på kön hos politiker i de etablerade partierna. Detta begränsar möjligheterna att tala om jämställdhet i termer av makt, menar Rönnblom. Från Rönnbloms studie, vilken bland annat bygger på intervjuer med medlemmar från utomparlamentariska kvinnogrupper, låter jag mig framförallt inspireras av underifrånperspektivet, det vill säga att kvinnornas erfarenheter utgör själva startpunkten för studien. De hittills refererade undersökningarna behandlar framförallt det motstånd som kvinnor utanför den etablerade politiken möter. Det innebär att motståndet kan kopplas direkt till organiseringens former – att kvinnor organiserar sig som kvinnor utanför den etablerade politiska arenan – snarare än till dess innehåll. När kvinnor organiserar sig inom politiken aktualiseras andra former av motstånd.⁵ Det kan till exempel handla om ett passivt motstånd mot att genomföra jämställdhetsreformer.

Som Eduards och Thomsson (1999, s. 85ff.) visar i en studie om motståndet mot att driva jämställdhetspolitik på kommunalpolitisk nivå kan exempelvis tystnad och olika undanmanövrar tolkas som motstånd, vilket bidrar till att urholka kvinnors jämställdhetspolitiska krav. Visserligen är det få som säger sig vara emot ökad jämställdhet, men samtidigt verkar det finnas ett passivt motstånd när det kommer till själva genomförandet av jämställdhetsreformer. Argument som används är att det inte går, att det kostar för mycket, att det är onödigt eller att det ligger utanför det egna ansvarsområdet. I likhet med Eduards och Thomson menar Ingrid Pincus (1997, s. 154ff.; 2002, s. 180), som har undersökt mäns motstånd mot att genomföra statliga jämställdhetsreformer i privata och offentliga organisationer, att tystnad och skenhandlingar är två av det passiva motståndets vanligaste uttrycksformer.⁶ Det kan till exempel handla om att vissa frågor glöms bort, inte hinns med eller att politiska dokument tas

⁵ Inom statsvetenskaplig forskning finns en omfattande diskussion om de institutionella hinder som nya politiska partier möts av. I denna studie ligger emellertid intresset främst vid det motstånd som politiskt organiserade kvinnor möter, varför jag också valt att fokusera på forskning som berör detta.

⁶ Pincus (1997, s. 158 – 59) diskuterar även ett antal aktiva motståndstrategier, som till exempel bottnar i argument om att jämställdhetsarbetet skulle vara oförenligt med andra politiska mål.

fram utan att genomföras. I sammanhanget kan även en studie om motståndet mot feminister och feministisk forskning i akademien av Anna Wahl med flera (2008) lyftas fram. Här rör vi oss visserligen bort från den politiska sfären, men fenomenet är likartat. Enligt Wahl med flera (ibid., s. 84) kan motståndet mot feminister komma till uttryck som huvudskakningar, suckar, gäspningar, roade leenden och så vidare.

I dessa studier undersöks emellertid inte vilket motstånd feministiska *partier* möter i politiken. Detta avhandlas dock i Eduards nyutkomna bok (2016), i vilken hon diskuterar möjligheterna Feministiskt initiativ i Simrishamn har haft att driva sina politiska krav på kommunnivå, vilket motstånd de mött och hur gränserna mellan legitim och icke-legitim politik dras i den svenska demokratin. Enligt Eduards (ibid., s. 120ff.) hämmas Fi:s möjligheter att göra feministisk politik av partisystemet, den lokala politiska kulturen och etablerade föreställningar om jämställdhet. Den starka höger-vänster-orienteringen, partiloyalitet och partitaktik, i kombination med en lokalpolitik som fokuserar på att lösa praktiska problem i kommunen, och därmed lämnar föga utrymme för ideologiska diskussioner, kringskar Fi:s handlingsutrymme, menar Eduards. Trots dessa begränsningar har partiet ändå fått igenom en hel del politiska förslag, vilket tyder på aktörskap och handlingsförmåga. En liknande idé återfinns i statsvetaren Ulrika Thomsson Myrvangs (2015, s. 9, 85) licentiatavhandling, i vilken hon visar att kvinnors politiska organisering kan bidra till att utmana könsmaktsordningens gränser och med detta även själva innebörden i medborgarskapet. Därmed blir det inte enbart centralt att undersöka de begränsningar som politiskt organiserade kvinnor upplever, utan också hur de ser på sina möjligheter att ta plats och driva en feministisk politik i det kommunpolitiska sammanhanget.

Sammantaget har den tidigare forskningen på området visat att det ofta är själva organisationsformen som väcker motstånd, medan kvinnors politiska krav osynliggörs. Min studie bygger vidare på Eduards (2002, s. 16, 19, 151) idé om att kvinnors politiska organisering framställs som ett ”problem i sig”. Till skillnad från merparten av den tidigare forskningen som har diskuterats⁷ fokuserar min undersökning dock på det motstånd som kvinnor i ett feministiskt parti *inom* den etablerade kommunpolitiken möter. Detta kan innebära att motståndet tar sig andra uttryck än till exempel det motstånd som politiskt organiserade kvinnor möter i mediebevakningen. I Eduards senaste studie (2016) diskuteras visserligen inomparlamentariskt motstånd, men en av de aspekter som skiljer den från min egen, är att hon undersöker

⁷ Med undantag för Wendt (2011), som undersöker mediala gestaltningar av partiledare under valrörelsen 2006, och Eduards (2016).

Fi i en kommun där partiet befinner sig i opposition. Som oppositionsparti har man givetvis andra möjligheter att utmana och ifrågasätta den rådande politiken, vilket kanske också innebär att motståndet tar sig andra uttryck. Samtidigt kan man argumentera för att en roll i oppositionen gör att man inte uppfattas som ett lika stort ”hot”, och kanske därmed inte möter lika mycket motstånd. Jag gör visserligen ingen komparativ studie, men det är samtidigt viktigt att hålla i minnet att motståndet potentiellt kan påverkas av huruvida ett parti befinner sig i majoritet respektive opposition.

3. Teoretisk ram

I följande avsnitt diskuteras motståndet mot kvinnors politiska organisering i mer teoretiska och principiella termer, och skilda tolkningar av varför politiskt organiserade kvinnor möter motstånd. Därefter redogörs för undersökningens centrala teoretiska begrepp: motstånd och politiskt handlingsutrymme.

3.1. Feministiska glädjedödare i det jämställda Sverige

Rent formellt kan kvinnors politiska organisering beskrivas som en självklar demokratisk rättighet, baserad på principer om organisations- och yttrandefrihet (SOU 2004:59, s. 68). Så vad är det egentligen som uppfattas som så provocerande i kvinnors kollektiva handlande? Som flera statsvetenskapliga forskare har visat utmålas Sverige ofta som ett av världens mest jämställda länder (Townes 2002, s. 163; Hornscheidt 2008, s. 391; Jansson, Wendt & Åse 2010, s. 10 – 11; Martinsson, Griffin & Giritli Nygren 2016, s. 3ff.). Föreställningen om den svenska jämställdheten reproduceras av såväl journalister som politiker och forskare, och har närmast kommit att bli en sanning per definition, menar statsvetaren Ann Townes (2010, s. 68, jfr Eduards 2002, s. 122). I ett land som i stort karakteriseras av jämställdhet – där ”alla” är för jämställdhet – blir varje ansats att politisera kön överflödigt och störande. I den mån jämställdhetsarbete överhuvudtaget anses nödvändigt ska det ske genom samarbete mellan kvinnor och män (Eduards 2002, s. 75, 78, 102).⁸ Dessa idéer, vilka kan spåras tillbaka till 1900-talets rösträttskamp, bottnar i sin tur i ett heteronormativt ideal, enligt vilket könen ses som kom-

⁸ Konsensusidealet verkar ellertid inte vara unikt för Sverige. Enligt den politiska filosofen och statsvetaren Chantal Mouffe (2005, s. 29) är konsensus i själva verket det förhärskande idealet i västvärldens liberala demokratier.

plementära (jfr Rönnbäck 2004, s. 85, 102). Utgångspunkten är att kvinnor och män har olika intressen, erfarenheter och kompetensområden, och att samarbete därför är naturligt och berikande.

Här dras samtidigt en skiljelinje mellan jämställdhet och feminism. Jämställdhet handlar, som ordet antyder, om att ställas jämte, sida vid sida. Kanske kan det också, som Törnqvist (2006, s. 112) föreslår, tolkas som ”ett förbund mellan de som är olika” (läs: kvinnor och män). Jämställdhet kan därmed sägas symbolisera samarbete som gynnar både kvinnor och män, medan feminism blir sinnebild för fientlighet, könskonflikt och separatism (Eduards 2002, s. 153, jfr Wahl et al 2008, s. 93). Kort sagt, och för att tala med kulturteoretikern Sara Ahmed (2010, s. 60), kan man påstå att ”The history of feminism is [...] a history of making trouble”. Eftersom feminister redan från början är så starkt förknippade med olycka behöver de överhuvudtaget inte nämna sina politiska krav för att uppfattas som glädjedödare vilka antas stå i vägen för andras lycka, menar Ahmed (ibid., s. 65).⁹ Detta kan ses som ytterligare en förklaring till att organiseringen i sig är tillräcklig för att motståndet ska uppstå. Med inspiration från såväl Ahmed som Eduards kan detta tolkas som att eftersom ”alla” redan är för jämställdhet är det inte en fråga som måste politiseras. Jämställdhetsfrågan placeras på så sätt bortom motstridiga intressen och könskontroverser. I linje med Eduards kan man emellertid argumentera för att politiska konflikter är oundvikliga; konsensus innebär inte att konflikterna försvinner, utan snarare att de osynliggörs. När feminister påvisar att jämställdhetsfrågor inte är så konfliktfria och apolitiska som de framställs förstör de samtidigt fantasin om det goda jämställda samhället där män och kvinnor arbetar sida vid sida, vilket leder till att de möter motstånd.

Parallellt med samarbetsnormen har feministisk forskning visat att det finns föreställningar om en passionerad spänning mellan könen. Vad som värnas är kanske inte så mycket konfliktfrihet som heterosexuellt begär och närhet mellan kvinnor och män. Enligt Törnqvist (2006, s. 127ff.) framstår nämligen ett distanserat ointresse för män som långt mer hotfullt än ett passionerat konfliktscenario. Kvinnor förväntas begära män – såväl (köns-)politiskt som sexuellt. De förväntas vara (samarbets-)villiga och tillgängliga. Att ”ta strid med männen” inom de etablerade partierna verkar alltså långt mer accepterat än att organisera sig utanför, i kvinno-

⁹ Att feminister förknippas med olycka handlar, enligt Ahmed (2010, s. 65ff.), bland annat om att de inte ser samma ”lyckopotential” i sådant som gör andra lyckliga, till exempel en kärnfamilj, att finnas till för andra, att vara den perfekta hemmafrun och så vidare. Enligt Ahmed finns föreställningar om att kvinnor blir feminister därför att de inte lyckats uppnå sådant som förknippas med lycka av andra.

separata grupper (Törnqvist 2007, s. 37, 40). Detta kan i sin tur hänga samman med att klass, snarare än kön, har varit den dominerande skiljelinjen i svensk politik (ibid. 2006, s. 86; Eduards 2002, s. 28, 2016, s. 120). Men när politik görs synonymt med konflikt mellan höger och vänster, avskrivs samtidigt kön som en legitim politisk dimension, det vill säga som en samhällelig makt- och intressekonflikt som sträcker sig bortom klassgränser (Wendt & Eduards 2010, s. 29).

Mot denna bakgrund tar Feministiskt initiativ plats i den svenska kommunpolitiken. Det är här, mellan samarbetsnormen, gränsdragningen mellan jämställdhet och feminism och kravet på kvinnors tillgänglighet, som Fi-kvinnorna befinner sig, och ska försöka ta plats och ”göra” feministisk politik i kommunen. Min teoretiska utgångspunkt är att dessa könspolitiska gränser gör någonting med kvinnornas politiska handlingsutrymme. Det teoretiska ramverket som används för att tolka materialet bygger dock i huvudsak på forskning om motståndet mot kvinnors utomparlamentariska organisering. I min studie är jag, som sagt, intresserad av det motstånd som ett feministiskt parti *inom* den etablerade politiken väcker. När ett parti befinner sig på den politiska arenan innebär det visserligen att utanförskapsdimensionen försvinner. Samtidigt kan man argumentera för att Feministiskt initiativ inte riktigt ryms i mallen för den etablerade politiken: Kvinnorna i Fi organiserar sig i stort sett utan män och tvärsöver ideologiska skiljelinjer. De påtalar den ojämlika maktfördelningen mellan könen och synliggör därmed kön som en politisk dimension. I den bemärkelsen är Fi ett unikt inslag i svensk kommunpolitik. Feministiskt initiativ kan ses som ett exempel på kvinnors politiska organisering, även om arenan är en annan än i den tidigare forskningen. Att Fi trots allt är ett politiskt parti gör det svårt att kritisera själva organisationsformen. Kanske innebär det att idén om kvinnors politiska organisering som ett ”problem i sig” inte har samma bäring på den kommunpolitiska arenan. Genom min analys av materialet visas att motståndet är mer sammansatt än vad den tidigare forskningen gjort gällande.

3.2. Motstånd och politiskt handlingsutrymme

För ett parti som ”går på tvärs” (Eduards 2016, s. 13 – 14) kan mötet med den etablerade politiken beskrivas som en balansakt som handlar om att både behålla det feministiska innehållet, och att ingå i ett majoritetsstyre och därmed vara tvungna att kompromissa om detsamma. Men det handlar inte enbart om att det feministiska innehållet måste anpassas, utan också

formen. Man kan argumentera för att dessa ”anpassningsprocesser” av den feministiska aktivismen till den lokalpolitiska verkligheten i grund och botten handlar om makt och maktrelationer (jfr *ibid.*). Ur ett feministiskt perspektiv är de traditionella maktteorierna, inom vilka makt närmast förstås som en resurs som uteslutande finns i de offentliga politiska processerna och utövas från centrum till periferi, emellertid allt för snäva. I likhet med Rönnblom och Eduards (2008, s. 20) är utgångspunkten i denna studie att maktrelationer existerar på alla samhällsnivåer (se även Jansson & Freidenvall 2011, s. 13). Maktrelationer finns alltså även *inom* politiken – såväl inom de politiska partierna, mellan olika partier i en och samma majoritetsgrupp, och mellan majoritet och opposition, vilket visas genom analysen av materialet. När maktbegreppet används i denna studie ligger intresset framförallt vid könsmakt, det vill säga strukturella maktrelationer mellan kvinnor och män.

Makt är i sig nära förknippat med motstånd. Genom att studera motståndet mot kvinnors politiska organisering kan vi få syn på maktrelationer mellan könen. Motstånd kan alltså betraktas som en form av maktutövande (Rönnblom 2002, s. 29). Kunskap om motstånd kan också ge insikter om den etablerade politiska ordningen och kan därmed bidra till att synliggöra det vi tar för givet. Genom att undersöka vad man inte kan göra i den svenska kommunpolitiken får vi samtidigt en bild av vad som faktiskt kan göras. Motståndet kan därmed användas för att få kunskap om politikens möjlighetsvillkor, det vill säga vad som får sägas och göras, liksom vilka frågor som är förhandlingsbara (och inte). I min studie används termen ”motstånd” för att beteckna det politiska etablissemangets (och det omgivande samhällets) motstånd mot kvinnors feministiska organisering. I andra sammanhang har begreppet främst kopplats till kvinnorörelsens motstånd, men som Eduards (2002, s. 13) påpekar för konceptet snarare tankarna till att ”hålla ut” och ”stå emot”. I begreppet ligger alltså ett slags motstånd mot förändring av den rådande samhällsordningen, medan kvinnors politiska organisering tvärtom bottenar i en uttalad och aktiv förändringsvilja.¹⁰ Hur motståndet tar sig uttryck i den kommunpolitiska kontexten är en empirisk fråga som kommer att besvaras genom min analys.

I denna undersökning blir det också centralt att belysa aktörers roll, inte bara i reproduktionen av rådande maktrelationer, utan också i utmanandet av desamma. Just tilltron till kvinnors möjligheter att förändra och förbättra sina villkor är centralt inom det feministiska tänkandet (*ibid.*, s. 125ff.; Wendt Höjer & Åse 1996, s. 8). Om vi utgick ifrån att kvinnor saknar handlingsutrymme och alltid kommer att vara underordnade män faller det feministiska projektet

¹⁰ Samtidigt bör motstånd inte alltid ses som ett hinder mot förändring, menar Eduards (2002, s. 14). Motståndet kan tvärt om väcka starka motreaktioner från kvinnorörelsen, vilket kan bana väg för förändring.

(se även Roseneil 1995, s. 172).¹¹ En av de frågor som kommer att studeras empiriskt i denna uppsats är hur kvinnorna i Fi själva ser på sitt politiska handlingsutrymme. Begreppet handlingsutrymme är nära förknippat med aktörskap (agency), som här kopplas till kvinnornas förmåga att agera i det politiska rummet. Begreppet *politiskt* handlingsutrymme, som används i denna studie, handlar om vad som kan formuleras i politiken, vilket politiskt innehåll som kan föras upp på dagordningen och vilken politik som kan genomföras. Att ha politiskt handlingsutrymme är att ha möjlighet att påverka politiken (alltså att placera frågor på den politiska dagordningen och driva igenom politiska förslag), men också om att kunna utmana hur man talar om politik, till exempel vilka formuleringar och ordval som används i politiska dokument.¹² Att tala om kvinnors politiska handlingsutrymme signalerar aktörskap. Jag vill samtidigt visa att kvinnors förmåga att agera i politiken kringkärs och villkoras av det motstånd de möter. Det är just dessa gränser som skapar det politiska handlingsutrymmet. I metodavsnittet utvecklas hur begreppen motstånd och politiskt handlingsutrymme används i denna uppsats.

4. Metod och material

I följande avsnitt diskuteras studiens vetenskapsteoretiska utgångspunkter, liksom val av empiriskt material. Här redogörs även för urval och avgränsningar. Därtill diskuteras intervjuer som insamlingsmetod, liksom vad som kännetecknar en feministisk intervjusituation. Avslutningsvis beskrivs hur begreppen motstånd och politiskt handlingsutrymme förstås i denna undersökning, samt hur det konkreta analysarbetet gått till.

4.1. Metodologiska överväganden – Att studera kvinnors erfarenheter

I studien utgår jag ifrån ett feministisk kunskapsteoretiskt perspektiv med inspiration från Sandra Hardings variant av ståndpunktsepistemologi. Feministisk kunskapsteori kan dels ses som en kritik mot den traditionella vetenskapsteorins objektivitetsideal, dels som ett eget kun-

¹¹ Samtidigt bör man inte förvänta sig att kvinnor kan utmana könsmaktsordningen under vilka betingelser som helst; förutsättningarna måste vara de rätta (Eduards 2002, s. 126).

¹² Ett alternativ hade varit att enbart tala om politisering, men man kan argumentera för att detta begrepp döljer aktörernas betydelse. Dessutom kan politiseringsbegreppet främst förstås som förmågan att föra upp frågor på den politiska dagordningen, medan politiskt handlingsutrymme även handlar om vilken politik som kan formuleras och genomföras. Politisering används här som en del i det vidare begreppet politiskt handlingsutrymme.

skapsfält, inom vilket betydelsen av att betrakta kön som en samhällslig maktdimension betonas (se Rönnblom & Eduards 2008, s. 13). Som Harding (1987, s. 6) påpekar har den traditionella, positivistiska forskningen, som sagt sig vara ”objektiv” och ”värdeneutral”, i själva verket utgått ifrån mäns erfarenheter, vilket inneburit att värdefull information om kvinnor och kvinnors liv har gått förlorad (se även MacKinnon 1983, s. 638 – 39; Davies & Esseveld 1989, s. 14). Dessutom blir det svårt att tala om objektivitet när forskaren försöker dölja sina utgångspunkter, menar Harding; istället betonas vikten av att reflektera över det egna perspektivet i förhållande till det som studeras.¹³ Utgångspunkten är att kunskap är socialt situerad, vilket innebär att ingenting kan studeras utifrån (Harding 1993, s. 56). Vi befinner oss alltid i ett socialt och historiskt sammanhang som sätter gränser för vad vi ser och hur vi gör våra tolkningar (Rönnblom 2002, s. 43 – 44, se även Lundgren 1992, s. 10; Thornberg 2012, s. 246 – 248).

Att förhålla sig reflexivt kan också handla om att ta sin utgångspunkt i den underordnades perspektiv (Rönnblom 2002, s. 44; Harding 1987, s. 8 – 9). Det innebär förvisso inte att forskaren själv måste tillhöra den underordnade gruppen (till exempel att enbart kvinnor kan studera kvinnors situationer), utan snarare att man tar tillvara på den underordnade gruppens erfarenheter och bedriver forskning *för* dem (Harding 1987, s. 6ff., se även Davies & Esseveld 1989, s. 30 – 31).¹⁴ Utifrån ett feministiskt ståndpunktsepistemologiskt förhållningssätt kan detta också tolkas som att kvinnor ges en privilegierad kunskapsposition när det gäller att nå kunskap om könsmaktsordningen. I sitt tal om ”kvinnors erfarenheter” har ståndpunktsepistemologin ibland kritiserats för att osynliggöra maktordningar inom gruppen ”kvinnor”. Stanley och Wise (1990, s. 21ff.) har till exempel påpekat att det inte finns *en* kvinnlig ståndpunkt, utan snarare en rad olika ståndpunkter, vilket också blev tydligt i mina intervjuer. I mitt material framgår tydligt att de levda erfarenheterna av motstånd och politiskt handlingsutrymme skiljer sig mellan respondenterna, även om en del erfarenheter också verkar vara gemensamma. Ett synsätt, inom vilket kvinnors olika erfarenheter på basis av exempelvis klass, ”ras”/etnicitet, funktionalitet eller ålder erkänns, behöver emellertid inte nödvändigtvis stå i motsättning till den feministiska ståndpunktsepistemologin. Det centrala är istället att tillämpa ett ”bottom-up-perspektiv”, där kvinnors *olika* erfarenheter utgör själva utgångs-

¹³ Att som forskare vara tydlig med sina utgångspunkter och på så sätt bli synlig i forskningsprocessen, innebär att vi kan tala om objektivitet i reell mening, hävdar Harding (1991, s. 149, 164). Här skiljer sig emellertid mitt perspektiv från Hardings. Visserligen vill jag, likt Harding, betona vikten av reflexivitet, men till skillnad från Harding menar jag att själva talet om objektivitet är problematiskt, eftersom det förutsätter att det finns någon slags ”sann” kunskap (jfr Maynard 1994, s. 20).

¹⁴ Därmed kan den feministiska forskningen sägas ha en emancipatorisk funktion (Wahl et al 2008, s. 133).

punkten i forskningen – en ansats som går i linje med en abduktiv forskningsstrategi (Blaikie 2010, s. 19, 91). Analysen kan emellertid inte stanna där. Det räcker inte att okritiskt återge vad intervjupersonerna har sagt. Forskarens roll är istället att tolka och försöka förstå mening- en i det respondenterna ger uttryck för (Lundgren 1996, s. 79 – 80, se även Blaikie 2010, s. 90; Maynard 1994, s. 23 – 24). Det är här det teoretiska ramverket kommer in. Vad *betyder* respondenternas erfarenheter i termer av till exempel politiskt handlingsutrymme?

4.2. Urval, avgränsningar och material

Inom feministisk forskning har det funnits en viss förkärlek för användandet av semistrukturerade djupintervjuer, men det finns inget som säger att det är den mest lämpade insamlingsmetoden.¹⁵ Liksom i all annan forskning beror valet av insamlingsmetod på vilka frågor som ställs (Maynard & Purvis 1994, s. 3, se även Davies & Esseveld 1989, s. 17). Givet att intresset i denna studie ligger vid politiskt organiserade kvinnors levda erfarenheter av motstånd och politiskt handlingsutrymme stod det emellertid tidigt klart att jag ville göra djupintervjuer. Valet att begränsa urvalet till företrädare för Fi i Stockholm handlade i första hand om att Stockholm är en av de fyra kommuner där Fi samverkar kring styret och har möjlighet att påverka den faktiska politiken. I andra hand var det en fråga om praktiska och tidsmässiga avvägningar eftersom jag själv är bosatt i Stockholm; därmed valde jag bort företrädare för Feministiskt initiativ i de andra kommuner (Kiruna, Göteborg och Lund) där de också ingår i styret. Eftersom urvalet hade blivit allt för begränsat med enbart företrädare för Fi i Stockholms stad (tre ordinarie ledamöter och två ersättare) inkluderades företrädare för avdelningen Fi Storstockholm i urvalet.¹⁶

I studien intervjuas enbart kvinnliga företrädare för Fi. Feministiskt initiativ är visserligen inget separatistiskt parti, men givet att intresset ligger vid *kvinnors* levda erfarenheter var det naturligt att enbart företrädare som identifierar sig som kvinnor skulle ingå i undersökningen (för studier om motståndet mot mäns organisering för kvinnors rättigheter, se till exempel Göransson 2013 och Ekström 2012). För att vidga urvalet inkluderades ledamöter i såväl kommunfullmäktige som fack- och stadsdelsnämnder (ordinarie, ersättare och skuggledamö-

¹⁵ Jag känner mig kluven till att använda ordet ”insamling” av material. Som Rönnblom (2002, s. 48) påpekar handlar det kanske snarare om ett ”alstrande” eller ”genererande” av material, där såväl forskaren som respondenten är delaktiga i skapandet av materialet (se även Lundgren 1992, s. 6ff.).

¹⁶ I Fi Storstockholm ingår, förutom Fi Stockholm, Fi i Järfälla och Upplands-Bro, Nacka-Värmdö, Södertälje, Solna-Sundbyberg och Vallentuna Täby.

ter).¹⁷ I Stockholms kommunfullmäktige sitter sedan valet 2014 Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Feministiskt initiativ i majoritet.¹⁸ De ärenden som beslutas av kommunfullmäktige bereds bland annat i stadens nämnder, där en stor del av det politiska arbetet sker. I Stockholm finns 16 facknämnder, vilka har kommunövergripande ansvar för respektive område (till exempel kultur eller förskola och skola), och 14 stadsdelsnämnder med ansvar för kommunal service för de boende i den egna stadsdelen. Feministiskt initiativ har representation i 12 facknämnder och i fyra stadsdelsnämnder. En central skillnad mellan fack- och stadsdelsnämnder är, förutom att de behandlar olika frågor, att utrymmet för ideologiska diskussioner ofta är större i stadsdelsnämnderna, vilka kan beskrivas som ett slags kommunfullmäktige i miniatyr. Stadsdelsnämnderna har också stor makt att bestämma hur de ska fördela ekonomiska medel som de tilldelas av kommunfullmäktige till olika verksamheter.

I vissa nämnder, som till exempel överförmyndarnämnden, är de politiska skiljelinjerna mindre tydliga. Samtidigt bör betonas att Fi-företrädarna sitter där i egenskap av politiska representanter för sitt parti. I min undersökning har detta emellertid inneburit att intervjuerna har sett litet annorlunda ut. I dessa intervjuer har jag främst fokuserat på respondentens informella uppdrag inom Fi (flertalet företrädare har även andra uppgifter i Fi bortsett från sina formella uppdrag och förväntas ofta representera partiet i olika offentliga sammanhang). För att skydda intervjupersonernas anonymitet kommer inga direkta jämförelser mellan de olika uppdragen att göras (det är inte studiens syfte), men potentiellt kan motståndet ta sig olika uttryck. I nämnder där man sysslar med ”hårda” frågor, som trafiknämnden eller miljö- och hälsoskyddsnämnden, verkar det till exempel vara svårare att driva en feministisk politik i jämförelse med nämnder där man behandlar ”mjukare” frågor, som till exempel Socialnämnden. Detta medför att respondenterna inte upplever lika mycket motstånd, eftersom de feministiska frågorna inte diskuteras i samma utsträckning som i andra nämnder. Här verkar det alltså finnas ett motstånd mot att överhuvudtaget formulera feministiska frågor.

¹⁷ Skillnaden mellan de olika positionerna är att enbart ordinarie ledamöter har rösträtt och därmed möjlighet att reservera sig. Ersättarna får visserligen delta i diskussionerna i nämnder och fullmäktige, men saknar rösträtt och kan därmed inte reservera sig. Däremot kan de lägga särskilda yttranden. Skuggledamöter får delta på förmöten och gruppleddarmöten, men inte vid ordinarie sammanträden.

¹⁸ Socialdemokraterna har 24 mandat, Miljöpartiet 16, Vänsterpartiet 10 och Feministiskt initiativ tre.

Urvalet resulterade i elva potentiella intervjupersoner, vilka kontaktades via e-post, varefter tid och plats för intervjuerna bokades. Sammanlagt har tio kvinnor intervjuats.¹⁹ En provintervju genomfördes (vilken sedermera kom att ingå i studien), varpå intervjuguiden (se bilaga, s. 47) justerades, då det visade sig att intervjun tog betydligt längre tid än beräknat. Framförallt fick ett antal bakgrundsfrågor stryka på foten. Intervjuerna har spelats in och transkriberats, och varje intervju varade omkring 1,5 timme. I vissa fall har uppföljningsfrågor ställts via e-post. Under intervjuarbetet har jag löpande fört en intervjudagbok där reflektioner inför och efter varje intervju skrivits ned. Intervjudagboken har i mångt och mycket fungerat som ett ”kontrollverktyg”, genom vilket jag fått syn på mina egna underliggande antaganden och på så sätt hjälpt mig att förhålla mig reflexiv i praktiken (se Thornberg 2012, s. 254).

Valet att genomföra djupintervjuer i löst strukturerad form, eller semistrukturerade intervjuer som de också kallas, bottnar i strävan efter en flexibel intervjuprocess. Med semistrukturerade djupintervjuer utgår man visserligen från de teman som forskaren förberett, men det finns samtidigt utrymme att avvika från intervjuguiden, ändra ordningen och ordalydelsen på frågorna, ställa följdfrågor och fortsätta på de spår som respondenterna kommer in på (Bryman 2011, s. 413ff.; Hesse-Biber 2007, s. 115 – 16). I mitt fall har detta inneburit att jag avvikit från den förberedda intervjuguiden i relativt stor utstäckning, och låtit frågor utvecklas under intervjuernas gång. Att göra löst strukturerade djupintervjuer innebär ofta att man arbetar med ett relativt litet urval, vilket kan ses som en nackdel i jämförelse med till exempel enkätundersökningar, där antalet respondenter ofta är fler och möjligheterna till generaliseringar därför är större. Som Hesse-Biber (2007, s. 119) lyfter fram är målet med kvalitativa intervjuundersökningar emellertid sällan att göra generaliseringar i statistisk mening (i betydelsen frekvens), utan snarare att undersöka de olika tanke-kategorier som respondenterna ger uttryck för (se även Esaiasson et al 2012, s. 166ff.). I min undersökning innebär det till exempel att jag försöker synliggöra hur motståndet mot kvinnors politiska organisering gestaltar sig, snarare än hur ofta detsamma förekommer (ibid., s. 252).

¹⁹ Vid tidpunkten för studiens genomförande (september – januari 2016/2017) var tre företrädare i nämnderna män och tre var vakanta. Enbart en potentiell intervjuperson avböjde att delta, eftersom hon av sagt sig sitt uppdrag. Givet att min undersökning bygger på ett relativt litet strategiskt urval görs inga anspråk på att ge en heltäckande bild av samtliga (Fi-)kvinnors levda erfarenheter av motstånd eller säga något om dess frekvens (se Esaiasson et al 2012, s. 229).

4.3. En feministisk intervjusituation

Inom den feministiska forskningstraditionen har det ofta ansetts viktigt att försöka skapa en icke-hierarkisk intervjusituation, där forskaren och respondenterna deltar på lika villkor (Oakley 1981, s. 46ff.; Hesse-Biber 2007, s. 128; Maynard 1994, s. 15 – 16).²⁰ I intervjuerna har utgångspunkten visserligen varit de intervjufrågor som förberetts i förväg, men jag har samtidigt varit noga med att låta intervjupersonerna formulera sig självständigt och försökt sätta mig in i och följa deras resonemang. I strävan efter en intervjusituation som präglas av respekt och ömsesidighet är det centralt att inta ett etiskt försvarbart förhållningssätt. I mitt fall aktualiserades de etiska frågeställningarna redan i studiens initiala fas. Vid den första e-postkontakten uttryckte en del respondenter osäkerhet kring huruvida de skulle delta i studien, liksom vilka konsekvenser deltagandet kunde tänkas få. Någon var till exempel orolig att studien skulle påverka Fi:s samarbete med de andra partierna i majoriteten.

I linje med Vetenskapsrådets etiska riktlinjer har jag informerat respondenterna om studiens syfte, att deras medverkan är frivillig och när som helst kan avbrytas, att de är anonyma, liksom att deras svar behandlas konfidentiellt, samt att de kan välja att avstå från att svara på frågor de inte känner sig bekväma med (Vetenskapsrådet odaterad). För att säkra de intervjuade kvinnornas anonymitet har ord som ”respondent”, ”intervjuperson” eller ”Fi-kvinna” använts istället för personnamn. Position inom partiet, ålder eller sysselsättning har inte angetts. Frågan om anonymitet visade sig emellertid vara mer komplicerad än vad jag först tänkt mig. I vissa fall har respondenterna beskrivit hur de mött motstånd på grund av andra maktordningar än sitt kön, liksom hur olika maktordningar har förstärkt varandra. En respondent beskriver till exempel hur hon känt sig marginaliserad i politiken, både på grund av sitt kön och sin sexualitet. Jag har upplevt anonymitetsfrågan som ett dilemma: Å ena sidan har det varit viktigt att garantera respondenterna anonymitet för att de ska kunna uttrycka sig fritt, men å andra sidan finns en risk att jag går miste om centrala teoretiska poänger om jag inte kan skriva om det motstånd som kan härledas till andra maktordningar än kön. Lösningen på detta dilemma blev att diskutera anonymitetsfrågan med varje respondent och fråga huruvida de kunde tänka sig att tillåta mig att skriva ut viss information som kan vara identifierande. Det

²⁰ Som Rönnblom (2002, s. 49) påpekar är det emellertid praktiskt taget omöjligt att skapa en sådan relation, givet att det är forskaren som initierar kontakten, utformar intervjusituationen och tolkar materialet (se även Carstensen 2004, s. 60; Davies & Esseveld 1989, s. 24; Maynard 1994, s. 16). Vad som är centralt är kanske snarare att ge respondenterna utrymme att berätta så fritt som möjligt och försöka sätta sig in i deras perspektiv. En sådan intervjusituation kan, med Karen Davies och Johanna Essevels terminologi, definieras som solidarisk (1989, s. 24). En solidarisk intervjusituation präglas av respekt och ömsesidigt deltagande, utan att för den sakens skull göra anspråk på att vara fullständigt icke-hierarkisk (jfr Carstensen 2004, s. 56).

har också varit viktigt för mig att ge intervjupersonerna möjlighet att läsa igenom sina egna uttalanden i efterhand, och låta dem stryka sådant som de inte känt sig bekväma med.²¹

4.4. Analysmetod

Till att börja med transkriberades samtliga intervjuer, och varje transkribering resulterade i 20 – 30 sidor text. I stort sett är utskrifterna ordagranna, men eftersom jag inte gör någon lingvistisk analys, liksom för att underlätta transkriberingsarbetet och göra citaten mer lättläsliga har uttalanden som till exempel ”hmm”, ”eee” och ”aa” utelämnats, samt upprepningar av enstaka ord och beskrivningar av kroppsspråk. Under transkriberingsarbetets gång har jag fortgående skrivit ned reflektioner i intervjudagboken, omformulerat och utvecklat intervjuguiden. Till exempel lades en fråga om Fi:s förhållande till förvaltningen till, efter att en respondent berättat att hon upplevt motstånd från förvaltningens sida. Själva analysen har genomförts i ett antal steg. Intervjumaterialet har lästs igenom upprepade gånger. Vid den första genomläsningen försökte jag hålla mig på en textnära nivå och vara så förbehållslös som möjligt, för att låta texten ”tala” och skapa mig ett helhetsintryck. Det är emellertid svårt att undvika att analysarbetet i själva verket påbörjas redan vid det första intervjutillfället (Davis & Esseveld 1989, s. 53, se även Rönnblom 2002, s. 69; Carstensen 2004, s. 65 – 66; Trost 2005, s. 125). I det avseendet bör insamling och analys närmast betraktas som en växelverkan.²² Här har intervjudagboken varit till stor hjälp. Under insamlingsfasen har kontinuerligt korta, tentativa analyser skrivits ned, vilka sedan har använts i analysarbetet.

Efter den första genomläsningen gjordes upprepade närläsningar. Redan vid den andra läsningen gjordes flera preliminära tolkningar och teoretiska kopplingar. Löpande sammanfattades längre passager till mer koncisa formuleringar för att få fram kontentan i intervjusvaren. Likheter och skillnader mellan intervjusvaren antecknades och dessa jämförelser låg sedan till grund för en sammanställning av övergripande mönster i materialet som helhet. De teman som identifierades sammanställdes till sex huvudteman: 1) motståndets plats, 2) motståndets aktörer, 3) motståndets uttrycksformer, 4) vad som kan formuleras, 5) vad som kan placeras på den politiska dagordningen, och 6) vad som kan genomföras. Dessa teman har i sin tur

²¹ Respondenterna har däremot inte haft möjlighet att ta ställning till de tolkningar görs. Ingen av de intervjuade kvinnorna valde att stryka något uttalande.

²² I min beskrivning av det konkreta tillvägagångssättet har jag emellertid försökt att hålla isär de olika nivåerna, för att förenkla för läsaren.

grupperats i två avsnitt kopplade till respektive frågeställning. I det första avsnittet diskuteras de tre första temana (motståndets plats, aktörer och uttrycksformer) och i del II de andra tre (vad som kan formuleras, sättas på dagordningen och genomföras). I analysarbetet har de teoretiska begreppen motstånd och politiskt handlingsutrymme använts. Motstånd har tolkats i bred bemärkelse. Allt från passiv icke-respons till mer explicita motståndsuttryck eller rent av hot tolkas som motstånd. För att fånga olika aspekter av motståndet diskuteras *var* kvinnor möter motstånd, liksom hur motståndet skiljer sig åt beroende på var de befinner sig (motståndets plats), *vem* som uttrycker motståndet (motståndets aktörer) och *hur* motståndet tar sig uttryck (motståndets uttrycksformer).

Politiskt handlingsutrymme förstås här i termer av vilken politik som kan formuleras, vilket innehåll som kan föras upp på den politiska dagordningen och vilken politik som kan genomföras. När politiskt handlingsutrymme undersöks har jag letat efter exempel på under vilka villkor de intervjuade kvinnorna kan diskutera feministiska frågor i politiken (om de överhuvudtaget kan tala om feminism och i så fall vilken form av feministisk politik), hur de kan uttrycka sig och vilka ordval de använder (och har möjlighet att använda), liksom hur de ser på sina möjligheter att få igenom sin politik. Jag vill förstå vad kvinnorna gör politiskt, vad de kan göra, och vad de inte kan göra. När analysen har genomförts har jag dels utgått ifrån hur kvinnorna själva definierar politiskt handlingsutrymme, givet att den andra frågan handlar om hur kvinnorna *själva* ser på sitt handlingsutrymme i politiken, dels har jag sökt efter sådant som kringskar respektive möjliggör kvinnornas politiska handlingsutrymme. Exempel på sådant som begränsar det politiska handlingsutrymmet är att ingå i ett majoritetsstyre och därmed ha begränsade möjligheter att uttrycka sig fritt om majoritetens politik. Sådant som möjliggör politiskt handlingsutrymme kan vara att skapa allianser med kvinnor i andra partier, eller att ta plats på ett möte trots att man är objuden.

Även om det är omöjligt att gå in i ett forskningsprojekt utan teoretisk förförståelse (och att ren induktion därmed är mycket svårt att åstadkomma), är det först i mötet med materialet som mönster kan urskiljas (Wendt Höjer 2002, s. 47, se även Stanley & Wise 1990, s. 22; Thornberg 2012, s. 244ff.). Att låta materialet styra tillkomsten av teman kan visserligen tolkas som en induktiv forskningsstrategi, men jag menar att avsaknaden av ett teoretiskt ramverk varken är möjlig eller önskvärd. Snarare betraktas det som en växelverkan, där forskaren hela tiden rör sig fram och tillbaka mellan empiri, tidigare forskning och teori (Thornberg 2012, s. 247; Timmermans & Tavory 2012, s. 168; Blaikie 2010, s. 156). I denna undersök-

ning innebär det att jag har ställt teoretiskt informerade forskningsfrågor, men låtit materialet styra tillkomsten av teman, och därefter teoretiserat materialet. Vissa delar av det teoretiska ramverket har visat sig vara mer applicerbara än andra, vilket handlar om att merparten av den forskning som underbygger den teoretiska ramen behandlar motstånd mot kvinnors utoparlamentariska organisering. Till exempel visade sig idén om kvinnors politiska organisering som ett ”problem i sig” inte ha samma bäring inom den politiska arenan som utanför, vilket visas genom analysen. Istället blev andra teoretiska förståelser aktuella, däribland Ahmeds idé om den feministiska glädjedödaren. Det centrala är alltså att ta sin utgångspunkt i det teoretiska ramverket, men också modifiera och justera detsamma utifrån vad som blir relevant och inte i förhållande till empirin.

5. Analys

Innan jag går in på själva analysen av materialet vill jag återvända till de forskningsfrågor som ställdes i inledningen: Vilket motstånd möter feministiskt organiserade kvinnor i kommunpolitiken? Och hur ser de organiserade kvinnorna på sitt politiska handlingsutrymme? Analysen delas in i två avsnitt kopplade till respektive frågeställning: 1) *Motstånd* och 2) *Politiskt handlingsutrymme*. I uppsatsens avslutande kapitel diskuteras vad svaren på frågeställningarna säger om kommunpolitikens möjlighetsvillkor.

Del I: Motstånd

I det här avsnittet struktureras analysen utifrån *var* kvinnorna möter motstånd (och hur motståndet skiljer sig åt beroende på var de befinner sig), *vem* som uttrycker motståndet och *hur* motståndet tar sig uttryck. Svaren på frågorna går emellertid in i varandra, vilket innebär att de olika nivåerna inte hålls isär fullständigt. När jag besvarar frågan om *var* kvinnorna möter motstånd diskuteras till exempel samtidigt *hur* motståndet skiljer sig beroende på vilka platser kvinnorna befinner sig på och *vem* som uttrycker motståndet. Dock finns det en analytisk poäng med särskiljandet, då plats och aktör påverkar vilken form av motstånd som uttrycks.

5.1. *Var* uppkommer motstånd?

Flertalet av de intervjuade kvinnorna vittnar om olika former av motståndshandlingar, såväl inom politiken som utanför. Tyngdpunkten i analysen ligger visserligen vid det motstånd som kvinnorna möter inom kommunpolitiken, men för att synliggöra detta görs en kort jämförelse av det motstånd som kvinnorna möter i politiska rum (nämnder eller kommunfullmäktige) med bemötandet i andra miljöer. Ett mönster som identifierats i materialet är att subtila motståndsuttryck (som till exempel tystnad eller undvikande blickar) är vanligare inom politiken, medan de explicita motståndsuttrycken förekommer oftare utanför politiken, antingen i det privata livet, på arbetsplatsen, eller vid bokbord, manifestationer, torgtal och så vidare. Flera intervjupersoner berättar att de visserligen möts av mycket nyfikenhet och positiva hejarop när de representerar Fi i olika offentliga sammanhang. De får till exempel höra: ”kul att ni är

här” (intervju 7), ”Fi behövs” (intervju 3), och ”ni är fantastiska” (intervju 6) när de möter väljare. Samtidigt vittnar flertalet av kvinnorna om att de också stöter på mycket motstånd, framförallt från män, i sådana sammanhang. Flera respondenter berättar att det ofta kommer fram någon som ”[...] skriker och kallar en fula saker, så här: ’Ska ni stå här? Ni är manshatare som bara vill förstöra Sverige’” (intervju 2). Just påståendet att Fi-kvinnorna skulle vara manshatare tas upp av flera av de kvinnor jag intervjuat.

Den typen av explicita motståndsuttryck är också vanligt att få via e-post, menar några intervjupersoner. Mailen kan handla om allt från att Fi-företrädarna utmålas som naiva och inkompetenta till grovt sexualiserade anspelningar på att kvinnan i fråga ”behöver få kuk” (intervju 10). En respondent menar att det i dessa fall inte är politiken man kritiserar i första hand, utan hennes organisering – att hon organiserar sig som kvinna och feminist. Att det är formen, snarare än innehållet, som väcker motstånd utanför den etablerade politiken går i linje med vad den tidigare forskningen på området har visat (se till exempel Eduards 2002). Några kvinnor menar att de drar sig för att vara med i tidningen med namn, bild och partitillhörighet, på grund av rädslan för hot. Att ständigt behöva förhålla sig till en potentiell hotbild kan tolkas som en begränsning av Fi-kvinnornas politiska handlingsutrymme. Eftersom politiker till stor del är beroende av medier för att nå ut med sitt politiska budskap kan detta ses som en stor nackdel för kvinnorna i Feministiskt initiativ.

Motståndet inom politiken och från andra politiker verkar emellertid, och föga förvånande, ta sig andra, mer raffinerade, uttryck. Fi är trots allt ett politiskt parti, vilket gör organisationsformen svårare att kritisera. I politiken handlar det mer om att förlöjliga de frågor som Feministiskt initiativ vill driva och att markera att dessa inte hör hemma i den politiska sfären, menar några av de intervjuade kvinnorna. Det är alltså en fråga om innehåll snarare än form. Som flera respondenter lyfter fram möts de av mer subtila motståndsuttryck i maktens rum.²³ Det kan till exempel handla om att man bemöts med tystnad eller att andra politiker tittar bort om man vill lyfta en feministisk fråga. I linje med såväl Pincus (1997) som Eduards och Thomsson (1999) tolkar jag detta som en form av passivt motstånd, som går ut på att helt enkelt inte göra någonting. Eftersom motståndsuttrycket är så utstuderat är det också svårt att peka ut. En kvinna menar att:

²³ Motståndet inom den politiska arenan kommer både från kvinnor och män, medan motståndet utanför politiken framförallt uttrycks av män.

[...] jag skulle nog aldrig ställa mig upp, eller slå näven i bordet och säga: 'nu får det ... ', för man gör sig så sårbar [...]. Jag tror att jag skulle känna mig väldigt blottad. Jag tror att de andra skulle gå i försvar [...]. Så här: 'nej, vi gör ingenting, det var inte meningen, nu har du misstolkat allt' (intervju 6).

I det avseendet kan de explicita motståndsuttrycken framstå som lättare att hantera eftersom de går att benämna och synliggöra. Även om explicita motståndformer verkar vara vanligare utanför politiken berättar flertalet kvinnor att de även mött uttryckligt motstånd från andra politiker, framförallt från oppositionen. Det kan till exempel handla om att inte få ett svar när man ställer en fråga, att bli förlöjligad eller förminskad, att bli nedtystad och hyssjad eller att få höra att man är inkompetent. Även om dessa motståndsuttryck oftare kommer från oppositionen, förekommer de även inom den egna majoriteten, menar flera kvinnor. Hur motståndet från majoriteten och oppositionen skiljer sig åt diskuteras i nästa avsnitt.

5.2. *Vem* uttrycker motstånd?

Flera respondenter beskriver att motståndet från majoriteten och oppositionen tar sig olika uttryck. Motståndet från oppositionen är ofta klart uttalat, medan motståndet från andra majoritetspolitiker är mer subtilt. Detta är i sig inte förvånande: Oppositionen är ju, som en respondent påpekar "den uppenbara fienden" (intervju 1). Det som däremot framstår som överraskande är att motståndet från den egna majoriteten, det vill säga Socialdemokraterna (S), Vänsterpartiet (V) och Miljöpartiet (MP), verkar vara så utbrett. Flera kvinnor menar att motståndet från den egna majoriteten är svårare att förhålla sig till än det från oppositionen. En kvinna berättar:

[...] från högern så är [det] mer självklart, det är deras jobb att kritisera en, och det är på något sätt lättare att hantera, för då vet man att man ändå har olika utgångspunkter [...], men jag kan tycka att när det kommer från vänstern, så upplever jag det som mer problematiskt, för att vi är i alla fall enade i ganska mycket [...] där kan man märka mer att vi kommer och gör anspråk på någonting som de anser att de redan har (intervju 5).

Citatet illustrerar en vanlig inställning hos de intervjuade Fi-kvinnorna. Flertalet respondenter menar att Feministiskt initiativ ses som överflödiga eftersom de andra partierna i majoriteten redan anser sig arbeta med de feministiska och anti-rasistiska frågor som Fi driver. Därmed framstår Fi som innehållslöst: Partiet har inget nytt att komma med som inte redan finns i politiken. Genom att framställa partiet som onödigt och överflödigt ifrågasätts samtidigt

huruvida Feministiskt initiativs närvaro i kommunalpolitiken verkligen är berättigad. Detta kan tolkas som ett sätt att försöka frånta Fi-kvinnorna politisk legitimitet. Om ett parti saknar eget politiskt innehåll är det också svårt att rättfärdiga sin position.

Flera intervjupersoner lyfter fram att de tror att motståndet från den egna majoriteten – framförallt från Vänsterpartiet och Miljöpartiet – hänger samman med att de konkurrerar om samma väljare.²⁴ En respondent beskriver att samarbetet med Socialdemokraterna därför kan vara mindre komplicerat, eftersom de inte känner sig hotade av Fi. Intervjupersonen menar att hon har blivit inbjuden av Socialdemokraterna i olika diskussioner i nämnden och att de tillfrågar henne om vad hon tycker i olika frågor på ett annat sätt än V och MP. En annan respondent beskriver att det kan vara lättare att uppmuntra varandra över blockgränserna än inom den egna majoriteten, eftersom man inte tävlar om samma väljare: ”Man har råd att [lyfta] upp någon annan som man tycker är bra [...] vi förlorar inte på det, inte de heller” (intervju 4). När det gäller motståndet från den egna majoriteten kan man argumentera för att det framförallt kan härledas till partistrategi och att det därmed är direkt kopplat till den politiska arenan. Som Bäck et al (2015, s. 46ff.) skriver, med hänvisning till Sjöbloms idéer om partistrategier, strävar politiska partier efter att maximera sitt parlamentariska inflytande, vinna röster och hålla ihop internt. Dessa mål används för att uppnå det yttersta målet som handlar om att realisera sin politik. Tolkas motståndet i termer av partistrategi framstår Fi som ett hot eftersom de tar röster från framförallt Vänsterpartiet. I konkurrensen mellan partierna i majoriteten verkar det vara centralt att positionera sig och visa väljarna vad det egna partiet kan bidra med, vilket flera kvinnor upplever som frustrerande:

[...] vi är faktiskt tre partier som är för arbetstidsförkortning, vi, vänstern och Miljöpartiet, borde inte vi ha ganska stor chans att få igenom det då? [...] Nej, då ska Vänsterpartiet sätta stopp för det, för att annars kommer det bli som att 'Fi har lyckats med något som är viktigt för oss, och som är väldigt kopplat till oss, för att vi har drivit det i varenda valrörelse', och då vill de hellre stoppa det (intervju 10).

Av citatet ovan verkar det som att positioneringen är viktigare än att driva igenom en politik som flertalet majoritetspartiet i själva verket står bakom.²⁵ Här verkar motståndet handla mer om själva organiseringen, än om det politiska innehållet. Som flera kvinnor påpekar händer det ofta att framförallt Vänsterpartiet försöker bromsa Fi:s satsningar. Samtidigt är det också

²⁴ Att Fi framförallt tar väljare från Vänsterpartiet har visats av bland andra Blombäck (2015, s. 228).

²⁵ Blombäck & de Fine Licht (2015, s. 395) visar att åsiktsöverensstämmelsen mellan Feministiskt initiativ och Vänsterpartiets väljare är stor, så även i frågan om arbetstidsförkortning.

vanligt att de förslag som kvinnorna i Feministiskt initiativ lyfter först förkastas av de andra majoritetspartierna, för att sedan plockas upp av något parti ” [...] som stöper om det litet och presenterar det som sitt sen” (intervju 2). När förslaget lyfts fram av något av de andra partierna går det igenom lättare, menar några respondenter. Detta tyder på att det är budbäraren, snarare än budskapet, som provocerar (jfr Eduards 2016, s. 93). Politiken kan vara möjlig att genomföra, men inte om den formuleras av Feministiskt initiativ. Häri ligger också en dubbelhet: Å ena sidan är det lättare att driva igenom ett förslag om det lyfts av något annat parti, men å andra sidan får Fi ingen möjlighet att visa att det egentligen var de som kom med förslaget. Detta bidrar till att osynliggöra Fi.

Samtidigt som det alltså verkar finnas en uppenbar maktkamp inom majoriteten beskriver flera intervjupersoner att majoriteten förväntas visa upp en fläckfri fasad utåt – i synnerhet i media. Som en respondent lyfter fram anses Feministiskt initiativ dock inte alltid vara tillräckligt lojala mot majoriteten. I intervjun berättar Fi-kvinnan att i de fall då Feministiskt initiativ har uttalat sig om arbetet i nämnder där de inte finns representerade, har de fått skarp kritik från samarbetspartierna. Man kan argumentera för att bilden av att Fi skulle vara illojala mot majoriteten också förstärks av att de inte automatiskt har representation i några nämnder (på grund av att de är ett litet parti), utan är beroende av att de andra majoritetspartierna delar med sig av sina platser. Det gör också att de andra majoritetspartierna tycker att ”[...] de nästan är lite snälla, [som] har låtit oss komma med där” (intervju 7), som en kvinna påpekar. Detta kan tolkas som att Fi hamnar i tacksamhetsskuld och förväntas ”betala” nämndplatserna med lojalitet.

En annan kvinna återger en händelse där hon fick kritik från de andra partierna i majoriteten efter att ha medverkat i en tidningsintervju och svarat på frågor om Fi:s hållning i en fråga som majoriteten arbetade med. Intervjupersonen berättar att hon efter intervjun fick höra från de andra partierna att: ”[...] jag ska få lära mig en läxa så att jag inte gör om det, så att jag ska veta min plats” (intervju 5). Att vara olydig mot majoriteten används här som ett argument för att rättfärdiga sanktioner, för att låna en idé från Ahmed (2014, s. 134). Behovet av att verka enade som majoritet, och det underliggande hotet om motstånd (hotet om att få ”lära sig en läxa”) om man är illojal mot de ”egna” leden, kan tolkas som en begränsning, både av Fi-kvinnornas politiska handlingsutrymme och av det demokratiska samtalet. När politik reduceras till ett konsensusideal försvinner samtidigt möjligheterna till fruktbara konflikter (jfr Mouffe 2005, s. 2ff.). Istället för att se konflikterna som en möjlighet att vidga det politiska

samtalet och öppna för demokratiska förhandlingar, betraktas de som ett misslyckande. När Fi-kvinnorna bryter mot dessa konventioner framstår de som ett hot som kan äventyra den enade fasaden, vilket leder till att de möter motstånd eller hot om motstånd.

5.3. *Hur* uttrycks motstånd?

Detta avsnitt, som framförallt handlar om *hur* motståndet tar sig uttryck, är uppdelat i två delar. Det första avsnittet handlar om det motstånd som knyts till att Feministiskt initiativ är ett nytt parti och i det andra avsnittet diskuteras att Fi-kvinnorna uppfattas som glädjedödare.

5.3.1. Att göras till ett barn

Att Fi är ett nytt parti som gör anspråk på att ta makt väcker motstånd. Som en respondent beskriver saken: ”[...] det här med att vi är ett nytt parti, att man är ny i politiken, det tror jag kan trigga folk, så här: ’komma här och tro att man ska få bestämma’” (intervju 4). Flera av de intervjuade kvinnorna menar, liksom respondenten ovan, att de ofta bemöts som om de saknar den politiska erfarenhet som krävs för att styra staden.²⁶ Ytterligare en respondent menar att hon tror att de andra partierna betraktar Feministiskt initiativ som ”[...] det lilla barnet som man klappar på huvudet, som precis har börjat lära sig saker” (intervju 1). Motståndet verkar inte enbart handla om att Feministiskt initiativ är nya och oerfarna i kommunpolitiken, utan också att partiet domineras av unga kvinnor (se Blombäck & de Fine Licht 2015, s. 390). En respondent berättar om hur hon bemöttes när hon gick på sitt första nämndmöte:

[J]ag var helt ny i den här nämnden som jag sitter i nu, jag är yngst i min nämnd, och då så ska jag gå fram och hälsa på alla i nämnden och då är det en man som säger: ’Fan Hasse’, (Hasse är ordförande i nämnden), ’har du tagit med din dotter eller?’ (Hasse heter egentligen någonting annat, intervju 6).

Jag tolkar detta som en form av motstånd som bidrar till att frånta Fi-företrädaren politiskt aktörskap och legitimitet. Det är som att kvinnorna i Feministiskt initiativ finns representerade

²⁶ Samtidigt, och som några respondenter påpekar, används Fi ofta som ”experter” i frågor som rör jämställdhet, vilket kan framstå som paradoxalt. Men att enbart bli tillfrågade när det ”handlar om tjejer”, som en intervjuerson uttrycker saken (intervju 7), innebär också att man lämnas utanför andra politikområden. Även om Fi-kvinnorna ofta betraktas som kunniga i frågor som har med jämställdhet att göra anses de sakna kunskap på övriga politikområden.

i kommunpolitiken, inte för att de kan någonting eller för att de faktiskt är folkvalda, utan för att någon av dem har en personlig relation till ordföranden. Detta kan förstås som ett tydligt könat motståndsuttryck. Att Fi-kvinnan antas vara ordförandens dotter signalerar också en hierarkisk maktrelation mellan den vuxne och barnet, där den vuxne styr och barnet följer. Hon är i första hand någons dotter, och först därefter en politisk aktör. Att vara ung kvinna i politiken, och dessutom företräda det minsta partiet, innebär att man ständigt måste bevisa att man kan någonting och på så sätt rättfärdiga sin position, menar en respondent. Flera av de intervjuade kvinnorna beskriver emellertid att det var svårt att veta hur saker och ting fungerade när de var nya i politiken. ” [...] Att förstå var det går att påverka och var det inte går att påverka [...] det är ju väldigt otillgängligt” (intervju 9), säger en kvinna. Hon beskriver samtidigt att hon fick mycket stöd från de andra majoritetspartierna när hon var ny i nämnden, vilket emellertid verkar vara ett tämligen unikt bemötande.²⁷ Flertalet intervjupersoner menar, i motsatt riktning, att de inte alls mottogs väl av de andra partierna. En kvinna berättar:

[...] det upplevde jag jättetydligt i början, att det var ingen som tog ansvar för att förklara vissa saker som skulle ha varit självklara att förklara för någon som är ny [...] det är väldigt medvetet. Det är ett sätt att skaffa sig makt över mig och det är ett sätt att hindra mig från att få makt, att använda sig av det underläge som jag redan har (intervju 10).

Flera respondenter beskriver att de framförallt möttes av tystnad när de försökte ställa frågor om det politiska arbetet. En annan vanlig respons kunde vara att de fick höra: ’ja, men du kan fråga sen’, eller ’läs rapporten innan du frågar’ (intervju 4). Ett annat sätt att utnyttja Fi:s underläge som nytt parti var att undanhålla information eller att ge information (för) sent. Att politiken ofta sköts på informella möten dit Fi inte bjuds in lyfts fram av flera respondenter som ytterligare ett exempel på hur Fi utestängs från det politiska arbetet. Det kan exempelvis handla om informella förmöten strax innan nämndsammanträden. En kvinna berättar: ”[...] efter ett år förstod jag att, jaha, okej, de [andra majoritetspolitikerna] träffas en halvtimme innan varje nämnd också, så då är det ju viss information som bara passerar en på något sätt” (intervju 7). En annan av de intervjuade kvinnorna menar att det handlar om att Fi inte ses som ett ”riktigt” parti på samma sätt som till exempel Socialdemokraterna. Några intervjupersoner tror också att det är en medveten strategi från de andra majoritetspartierna att helt enkelt låta bli att tillfråga Fi i ärenden som man tror att de skulle ha invändningar mot, eller att

²⁷ Respondenten lyfter själv fram att hon tror att ett sådant bemötande är ovanligt. Hon tror att det handlar om att de andra majoritetspolitikerna i hennes nämnd är mer ”radikala” än politiker i andra nämnder, liksom att hon sitter i en nämnd med relativt stor variation vad gäller etnicitet och ålder.

snabbt gå igenom frågor under nämndmötena som man tänker att Fi annars skulle sätta stopp för. Att Fi inte tillåts delta i politiken på lika villkor som de andra majoritetspartierna kan tolkas som ett demokratiproblem. Feministiskt initiativ är ett folkvalt parti, men ges inte förutsättningar att agera i politiken i samma utsträckning som de andra partierna i majoriteten.

Viljan att utestänga Fi från politiken märktes också när man förhandlade om nämndplatserna efter valet, menar några respondenter. En kvinna lyfter fram att Fi fick många platser i facknämnder, men betydligt färre i stadsdelsnämnderna, vilket hon ser som en medveten strategi för att inte låta Feministiskt initiativ ta makt i Stockholm. Hon menar att de andra partierna utnyttjade Fi:s okunskap: "[...] det kanske handlade om att [vi] inte hade så bra kunskaper när [vi] förhandlade om det, [...] vi tänkte så här: fan va gött, vi har insyn i alla de här facknämnderna" (intervju 7). En annan av de intervjuade kvinnorna jämför med hur nämndplatserna fördelades inom Alliansen: "Centerpartiet, de hade inte större andel röster än oss, men i deras samarbete i alliansen så hade de plats i varenda nämnd" (intervju 10). Samtidigt som Fi-kvinnorna behandlas som små ofarliga barn framstår det likväl som centralt att försöka hindra partiet från att ta makt i majoriteten. På en och samma gång framstår Feministiskt initiativ som både farligt *och* ofarligt. Som sociologen Stuart Hall (1997, s. 229) skriver är det vanligt att de som faller utanför normen (svarta, kvinnor, homosexuella och så vidare) kastas mellan binära extremer. Hall diskuterar visserligen främst hur svarta personer pendlar mellan att göras till barn och översexualiseras i populärkulturen, men menar samtidigt att denna tendens kan appliceras på andra maktdimensioner, däribland kön. I linje med Hall kan man argumentera för att Fi-kvinnan personifierar dessa ytterligheter; hon framställs både som ett ofarligt barn och som ett farligt hot vilket måste avvärjas. En annan tolkning är att strävan efter att utestänga kvinnorna i Fi från maktens rum just handlar om att de ses som ansvarslösa barn. I egenskap av barn kan de inte anförtros med ansvar. Detta ansvar måste istället bäras av de "riktiga" partierna.

5.3.2. Att göras till en glädjedödare

Flera av kvinnorna jag har intervjuat är övertygade om att de andra majoritetspartierna tyckte att det var bättre innan Feministiskt initiativ tog plats i kommunen. En intervjuperson menar att det handlar om att de andra politikerna känner varandra sedan tidigare: "[...] och sen kommer Fi in med den politiken vi vill göra och det är ju mycket nytt, det är att ta upp mycket

saker de säkert tycker eller tror att de har arbetat med förut, men som de inte har gjort, eller inte har gjort tillräckligt och att vi kommer in och bråkar eller förstör deras fikastämning” (intervju 1). Citatet illustrerar ett större mönster i materialet: Att Fi-kvinnorna uppfattas som glädjedödare som förtar den goda stämningen som rådde innan de tog plats i maktens rum. Som intervjupersonen lyfter fram har de andra partierna ett inrotat sätt att arbeta på som de ogärna vill ändra och de tycker redan att de bedriver den politik som Fi gör anspråk på. Därmed framstår Feministiskt initiativ återigen som ett onödigt inslag i politiken: de har inget nytt att komma med. En annan respondent lyfter fram att ”[...] det [är] som att väldigt mycket jag säger avfärdas som typ: ’det här gör vi redan’, ’det här behöver vi inte göra’” (intervju 5). Hon fortsätter: ”[...] man uppfattas som en irriterande typ som envisas med att tjata om att [de andra] inte gör tillräckligt mycket” (intervju 5).

Att hela tiden påtala bristerna i (jämsällldhets-)politiken, och därmed utmana den konsensusinriktade (jämsällldhets-)diskursen, gör att man som feminist lätt uppfattas som en bråkstake, vilket flera kvinnor vittnar om. En respondent tror att de andra partierna bara ser Feministiskt initiativ som ett gäng aktivister som vill ” [...] komma in och ställa till med bråk och oreda” (intervju 8). Ett sätt att tolka detta är att Fi-kvinnorna skulle betrakta ”bråk” som ett självändamål och inte som ett medel för att uppnå politisk förändring. Som Ahmed (2014, s. 154) lyfter fram finns en föreställning om att feministen ställer sig i opposition, oavsett vad det handlar om. Denna bild bekräftas av flera av de kvinnor jag har intervjuat. En respondent menar att ”[de andra partierna] tycker att vi är jobbiga och kräver en massa saker och vill massa saker, och inte går med på vad som helst” (intervju 4). Något tillspetsat skulle man kunna tolka detta som att när kvinnor gör sig otillgängliga, när de visar sig vara ovilliga att gå med ”på vad som helst”, möter de motstånd. Samma intervjuperson berättar också att hon ofta får höra att: ”du ska alltid vara emot” (intervju 4). Att framställas som att man ständigt är *emot* någonting blir också detsamma som att inte vara *för* någonting. Ifrågasättandet bottnar i avsaknaden av egen politik – så lyder budskapet.²⁸ En annan tolkning är att motståndet bottnar i att kvinnorna i Fi bryter mot hur kvinnor i politiken bör agera. Som Eduards och Thomsson (1999, s. 91) skriver förväntas kvinnor agera på ett traditionellt ”kvinnligt” sätt, vilket handlar om att söka samförstånd och släta över konflikter. Genom att framställas som bråkiga och otillgängliga placeras kvinnorna i Fi närmast i motsats till den traditionella, samförståndssökande kvinnan (jfr Eduards 2002, s. 156).

²⁸ I liknande ordalag menar Wendt och Eduards (2010, s. 30) att Feministiskt initiativ ofta definieras som ett missnöjesparti i mediebevakningen. Att dömas ut som ett missnöjesparti innebär att partiet kan beskrivas som tomt på politiskt innehåll.

Eftersom feminister förutsätts ifrågasätta allt och vara svåra att komma överens med måste de hela tiden bevisa sin välvilliga inställning. De måste visa att de kan samarbeta och vara till lags. Men eftersom femisten redan från början är misstänkliggjord infriar hon ofta föreställningarna om hur hon förväntas vara: bråkig, arg, tjatig och ovillig. Som Ahmed (2014, s. 154) lyfter fram kan en feminist kan låta som andra förutsätter att hon ska låta, just därför att dessa förväntningar finns på henne. Eftersom feministen inte får något gehör måste hon ständigt prata mer, snabbare och högre för att göra sig hörd. Ju mer andra tror att hon ska säga, desto mer måste hon säga. Flera intervjupersoner har erfarenheter av detta. En respondent menar till exempel att:

[...] man tvingas ta upp samma sak flera gånger för att folk inte lyssnar och då blir det ju som att, jag hör ju mig själv säga samma saker hela tiden. Men det måste ju vara så, det finns ju en anledning till att jag måste säga samma sak hundra gånger (intervju 1).

Ju mer feministen måste tjata, desto mer tjatig upplevs hon, och ju tjatigare hon upplevs, desto tjatigare måste hon bli för att få gehör. Att upplevas som tjatig gör också att man möts av himlande ögon eller suckar, som betyder: ”Nu börjas det igen!”, vilket flera Fi-kvinnor säger sig ha upplevt. Som flertalet intervjupersoner påpekar verkar en vanlig inställning hos de andra partierna vara att Fi försöker göra ”allt” till jämställdhet. En respondent menar att hon ibland möts av kommentar som: ”ja, feminister de ska ju göra allting till jämställdhet, till och med trafiken!” (intervju 3). Det är särskilt intressant att Feministiskt initiativ anklagas för att göra ”allt” till jämställdhet när jämställdhetsintegrering faktiskt är en kommunalpolitisk målsättning (jfr Eduards 2016, s. 91).

Att hela tiden envisas med att göra ”allt” till jämställdhetsfrågor gör också att kvinnorna uppfattas som ett slags ”PK-poliser”²⁹, som förväntas komma med pekpinna och lyfta fram andras brister. Det kan till exempel handla om att Fi-kvinnorna påtalar ojämnt fördelad samtalstid i nämnden. I dessa fall bemöts de ibland av kommentarer som: ”[...] jag får inte prata något mer nu tydligen för [respondentens namn] tycker att jag har använt all min samtalstid” (intervju 1). Det som är intressant här är att kvinnorna i Feministiskt initiativ ofta bemöts *som om* de hade makten och *som om* deras verklighetsbild var den dominerande (jfr Eduards 2016, s. 124 – 125; Eldén 2003, s. 41ff.). Att tillskriva kvinnor makt (att exempelvis avgöra om en annan politiker använt all sin samtalstid) kan tolkas som en motståndstrategi. Som vi såg i avsnittet ”Att göras till ett barn” kastats Fi-kvinnan mellan att betraktas som ett farligt hot

²⁹ PK är en förkortning för politiskt korrekt.

med potentiell makt *och* som ett ofarligt, maktlöst barn. Samma tendens återfinns här: Å ena sidan möter hon motstånd i form av himlande ögon och suckar när hon försöker lyfta feministiska frågor (vilket signalerar avsaknad av makt); å andra sidan framstår det som att hennes verklighetsbild utgör en dominerande diskurs som alla måste förhålla sig till (vilket signalerar att hon har oproportionerligt stor makt).

Del II: Politiskt handlingsutrymme

I det här avsnittet disponeras analysen utifrån vilken politik kvinnorna i Fi kan *formulera*, vilket politiskt *innehåll* de kan föra upp på dagordningen och vilken politik de kan *genomföra* (och inte) på den kommunalpolitiska arenan. Särskiljandet mellan de olika dimensionerna har, liksom i del I, en analytisk poäng. Genom att skilja mellan möjligheterna att formulera, politisera och genomföra en feministisk politik kan man till exempel synliggöra vad kvinnorna kan formulera, men inte genomföra, eller vilket innehåll de kan föra upp på dagordningen, men inte uttrycka i feministiska termer.

5.4. Vilken politik kan formuleras?

Flera av de kvinnor som intervjuats menar att de måste anpassa sitt sätt att formulera sig för att kunna driva igenom sin politik. Att till exempel använda ordet ”feminism” kan ibland ses som allt för radikalt av de andra partierna. Här finns emellertid ett stort spann mellan de Fi-kvinnor som menar att de inte kan använda ordet ”feminism” till de som anser att de överhuvudtaget inte måste anpassa sitt språkbruk i det politiska arbetet. Flertalet intervjuade kvinnor har emellertid erfarenheter av att ordet ”feminism” ofta möter motstånd, även inom den egna majoriteten som trots allt består av partier som kallar sig feministiska. Några respondenter menar att de ofta möts av kommentarer som: ”nej, men det här behöver vi inte skriva in”, ”vi kan säga det till [förvaltningen], så görs det” eller ”nej, då detaljstyr vi förvaltningen och det ska man inte göra” (intervju 4), om de vill använda ordet ”feminism” i en skrivelse. Det intressanta är att ordet ”feminism” uppfattas som en form av detaljstyrning, medan ordet ”jämställdhet” inte gör det. För som en del av de intervjuade kvinnorna lyfter fram är det vanligt att ordet ”feminism” byts ut mot ”jämställdhet”, vilket kan tolkas som ett exempel på gränsdragningen mellan jämställdhet och feminism i den svenska kommunpolitiken. Motståndet är inte alltid aktivt, utan kan också manifesteras genom att Fi:s kommentarer i skrivelser helt enkelt tas bort eller omformuleras innan texten ska presenteras offentligt, vilket ofta sker helt okommenterat från de andra partierna. Påtalar Fi-företrädarna att deras bidrag är borttaget blir gensevret ofta argument om att alla partier måste komma överens.

Motståndet mot att använda ordet ”feminism” i skrivelser handlar om att det är tydligt kopplat till Feministiskt initiativ som parti, tror flera av de kvinnorna jag har intervjuat. En intervju-

person berättar att: "[...] ordet feminism är jättesvårt att få med i någonting, för att det blir direkt så här: 'men det är bara för att ni vill ha med ert partinamn'" (intervju 5). Att påstå att Fi enbart vill ha med ordet "feminism" för att utmärka sig själva blir också detsamma som att säga att politik enbart handlar om positionering och inte om en genuin förändringsvilja. Detta kan tolkas som ett sätt att misstänkliggöra Fi-kvinnornas intentioner. Målet för kvinnorna i Feministiskt initiativ verkar vara att synas och höras, inte att driva politiken framåt.³⁰ Det verkar emellertid inte enbart handla om att de andra partierna motarbetar Fi; flera Fi-företrädare undviker själva att använda ordet "feminism", eftersom de vet att det kommer göra det svårare att få igenom politiken. En respondent berättar: "Ibland kan det vara så att jag undviker [ordet] feminism, och då är det ofta om jag vet att det kommer att vara en jobbig diskussion [...] för att man inte orkar, 'ja, men nu ska hon börja prata om det där igen'" (intervju 6). En annan kvinna berättar i liknande ordalag att hon "censurerar" sig själv i sammanhang som hon vet att hon kommer att möta motstånd (intervju 3). Det verkar alltså finnas ett underliggande hot om motstånd om man passerar gränsen för vad som anses vara lämpligt, vilket kan tolkas som en begränsning av Fi-kvinnornas politiska handlingsutrymme. Samtidigt innebär denna anpassning av språkbruket att den dominerande jämställdhetsdiskursen upprätthålls. Man kan argumentera för att kvinnorna själva bidrar till att reproducera gränsdragningen mellan jämställdhet och feminism genom dessa anpassningsprocesser (jfr Rönnblom 2002, s. 152).

Det är emellertid inte enbart ordet "feminism" som möter motstånd. Andra ord som är svåra att få med i skrivningar, och som en del Fi-kvinnor därför undviker, är till exempel "anti-rasism", "intersektionalitet", "mänskliga rättigheter", "genus" eller "normkritik". En respondent påpekar att: "[...] vi försöker prata om intersektionalitet utan att använda just begreppet intersektionalitet, därför att vi vet att folk tycker att det låter svårt" (intervju 4). Återigen handlar motståndet också om att dessa begrepp har en tydlig koppling till Feministiskt initiativ. En intervjuperson framhåller till exempel att "mänskliga rättigheter" är svårt att få med i skrivelser eftersom det för tankarna till kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter, där Fi innehar ordförandeposten. Man skulle kunna argumentera för att det här bara handlar om "ord", inte handlingar, och att det därför inte spelar så stor roll om kvinnorna använder ord som "feminism", "anti-rasism" eller "intersektionalitet", eller inte. I linje med Catharine A. MacKinnon (1993) menar jag dock att användandet av ord kan tolkas som en form av handling. Ord är aldrig bara ord – de "gör" någonting. Att de ordval som kvinnorna i Feministiskt

³⁰ En liknande tanke återfinns hos Wendt och Eduards (2010, s. 21ff.), som visar att Fi-kvinnorna ofta framställs som drivna av egenintresse och makthunger. Detta innebär att organiseringen och politiken avlegitimeras.

initiativ vill använda väcker anstöt visar ju också att ord faktiskt kan ha politisk sprängkraft. Orden handlar trots allt om hur verkligheten ska definieras (jfr Eduards 2016, s. 127). Man kan också argumentera för att en radikal problemformulering kan ha ett värde i sig, oavsett om politiken går igenom eller inte (Thomsson Myrvang 2015, s. 89). Att göra avkall på en radikal problemformulering kan tolkas som en form av avpolitisering. Samtidigt är nämndbeslut ofta konkreta till sin karaktär, vilket gör utrymmet för radikala problemformuleringar begränsat. Och man kan argumentera för att det radikala innehållet kan finnas kvar trots att det beskrivs med andra ord. Därmed rör vi oss mot frågan om vilket innehåll som kan göras politiskt.

5.5. Vilket innehåll kan politiseras?

Som vi har sett tidigare framställs Feministiskt initiativ ofta som ett parti utan politiskt innehåll: De antas förespråka en politik som redan förs av de andra majoritetspartierna. Paradoxalt nog utmålas kvinnorna samtidigt som bärare av en extrem politik. Återigen kastats Fi-kvinnan mellan binära ytterligheter; hon antas både sakna politik *och* stå för en extrem politik. Som flera kvinnor lyfter fram möter framförallt de könsseparatistiska satsningar som partiet förespråkar motstånd från de andra partierna, såväl från den egna majoriteten som från oppositionen. En intervjuperson berättar:

[...] de här satsningarna som Feministiskt initiativ gör, till exempel på ungas organisering, där ska satsningen riktas framförallt till tjejer [...] den typen av satsningar, då blir det så här: ja, men vi satsar på alla unga, vi kan inte särbehandla tjejer (intervju 9).

Av citaten ovan framgår att jämställdhets-satsningar förväntas vara könsneutrala. Att satsa på unga kvinnor likställs här med att välja bort unga män. En annan respondent beskriver en liknande erfarenhet: "[D]et som jag tycker är ganska spännande är att det är provocerande att ens bara peka ut kvinnor som grupp, att man så här: 'varför ska vi peka ut dem, är det inte synd om männen?'" (intervju 6). Tidigare forskning (se till exempel Freidenvall 2005, s. 183; Törnqvist 2007, s. 27, 36) har visat att en central del i den svenska jämställdhetsdiskursen är att män inte får missgynnas av jämställdhetsarbetet. Varje form av positiv särbehandling framstår därmed som ett avbräck från detta jämställdhetsideal. Som Eduards (2002, s. 103) skriver hänvisar man ofta till principen om likabehandling när separatistiska satsningar föreslås. I grund och botten handlar det om att kvinnor inte får kräva mer än det män redan har. Att an-

vända separatism som en jämställdhetsfrämjande åtgärd blir detsamma som att benämna den ojämlika maktrelationen mellan män och kvinnor (för varför skulle kvinnor behöva särbehandling om könen var jämställda?). På så sätt pekas kön ut som en politisk dimension vilket, enligt Eduards (ibid., s. 62), kan beskrivas som en förbjuden handling i den svenska demokratin.

Motståndet mot separatistiska handlingar kan också, något tillspetsat, tolkas som ett uttryck för att kvinnor gör sig otillgängliga (för män). Som Törnqvist (2006, s. 127ff.) lyfter fram förväntas kvinnor vara tillgängliga för och begära män – såväl politiskt som sexuellt. I linje med detta framstår ett passionerat konfliktscenario mellan könen som långt mer accepterat än ett distanserat ointresse för män. Kanske är detta en anledning till att det rumsliga avskiljandet mellan könen verkar väcka särskild anstöt. Apropå frågan om separata badtider för kvinnor och män, som har diskuterats flitigt i medierna, menar en respondent att:

[...] det har ju blivit någon jättekonflikt, där det är så här: 'men vi vill väl inte ha någon form av könsapartheid', nästan som oppositionen säger hela tiden, men [som] också majoritetsgruppen, utom Fi, har anammat (intervju 7).

Att förespråka ett eget rum för kvinnor blir samtidigt att vända den svenska samförståndandan ryggen. Som en Fi-företrädare påpekar verkar ” [...] målet för jämställdhet vara att kvinnor och män är blandade i alla situationer” (intervju 10). I den könsseparatistiska politiken manifesteras samtidigt gränsdragningen mellan jämställdhet och feminism. Medan jämställdhet kopplas samman med ett könsharmoniskt samarbete och närhet mellan kvinnor och män, blir feminismen symbolen för fientlighet och könskonflikt (se Eduards 2002, s. 153 – 154; jfr Wahl et al 2008, s. 93). Här dras samtidigt en gräns mellan Feministiskt initiativ och de andra majoritetspartierna. Medan Fi antas stå för en extrem könsseparatistisk feminism blir de andra majoritetspartierna representanter för den könsneutrala jämställdheten. Man kan också argumentera för att Fi återigen framstår som barnsliga i förhållande till de ”vuxna” och förnuftiga majoritetspartierna. Det motstånd som könsseparatistiska förslag väcker visar att jämställdhetsfrågan i själva verket inte är så konfliktfri som den ofta framställs (jfr Eduards 2016, s. 103).

Att separatistiska satsningar väcker motstånd verkar emellertid inte enbart handla om att kön pekas ut. Som några av de intervjuade kvinnorna lyfter fram möts särskilda satsningar för

HBTQ- eller transpersoner ofta av än mer motstånd. På ett liknande sätt verkar separatistiska satsningar för rasifierade kvinnor väcka särskild anstöt. En Fi-kvinna menar att:

[...] de här argumenten kommer alltid upp när det rör verksamheter som vänder sig framförallt till rasifierade tjejer och kvinnor [...] man tänker att människor som lever i förorten är patriarkala mer än några andra [...] och då att starta en fritidsgård som främst vänder sig till tjejer blir som att gå dem till mötes, alltså, personer som vill ha könsseparatism av religiöst fundamentalistiska skäl (intervju 10).

Förespråkandet av könsseparatism som en jämställdhetspolitisk åtgärd likställs här med att springa patriarkatets ärenden. Patriarkatet antas emellertid vara något som ligger utanför det svenska samhället (Eduards 2007, s. 57). "Svenskhet" är tvärtom starkt förknippat med jämställdhet, vilket har påvisats i en rad statsvetenskapliga studier (se till exempel Towns 2002; Hornscheidt 2008; Jansson, Wendt & Åse 2010). Här skapas samtidigt ett "vi" och ett "dem", där "vi" jämställda svenskar, som förespråkar att kvinnor och män ska vara tillsammans, ställs mot "de andra", ojämsställda, patriarkala invandarmännen som talar för att könen ska hållas åtskilda av religiösa skäl. Det som är intressant här är att Fi-kvinnorna, genom att förespråka könsseparatism, antas göra gemensam sak med "de andra" männen. Därmed utmanar de också bilden av den vita mannen som kvinnans försvarare mot "andra" män. När kvinnorna i Fi visar sig vara ovilliga att inordna sig i rollen som försvarad, utan tvärtom lierar sig med "de andra" männen, konstrueras de närmast – och för att dra analysen till sin spets – som landsförvärdare. Genom att förbinda sig med "fienden" görs kvinnorna i Feministiskt initiativ själva till fienden. Därmed är de inte längre skyddsvärda.

Att ställa sig på de utländska männens sida innebär att den nationella gemenskapen, vilken bygger på att det finns de som hör till ("vi") och de som inte hör till ("de andra"), äventyras. Kanske är det också därför som Fi:s anti-rasistiska arbete, och frågor som rör till exempel invandring, papperslösa rättigheter, EU-migranter eller integration, väcker särskild anstöt. Man kan argumentera för att det händer något särskilt när kvinnor organiserar sig anti-rasistiskt; kombinationen av kvinnor som organiserar sig *och* som driver anti-rasistiska frågor är kanske det mest provocerande. Att till exempel förespråka öppna gränser, vilket flera av de intervjuade kvinnorna gör, kan i linje med ovanstående resonemang tolkas som att Fi-kvinnorna bjuder in "fienden" till den nationella gemenskapen. Den mediala diskussionen om att merparten av de flyktingar som söker sig till Sverige är män (se till exempel *GP*, 2015-09-13) gör också att stringensen i Fi:s politik ifrågasätts. En respondent berättar till exempel att hon ibland möts av kommentarer som: "Ni borde väl vara emot [att Sverige tar emot män på

flykt], på vilket sätt är det feministiskt?” (intervju 10).³¹ Flera av de intervjuade kvinnorna menar också att de ofta får höra att den politik de förespråkar är utopisk och allt för visionär (i bemärkelsen orealistisk), i synnerhet när det gäller dessa frågor. Enligt genusforskaren Kathi Weeks (2011, s. 175ff.) är det vanligt att just feministiska projekt kopplas till utopism. Feministers krav avskrivs ofta som orealistiska eller till och med potentiellt farliga eftersom de leder tankarna bort från de små stegens modesta politik. En respondent menar att de andra partierna ofta är oförstående inför den politik Feministiskt initiativ förespråkar:

[...] så här: 'Vi förstår inte ens vad ni menar' [...] ... så här, stora ögon som bara helt: 'Va?' [...]. Jag tror att när man försöker vara lite visionär, [när] man börjar tangera den här frågan om ett litet annat samhälle: 'vi ska inte ha segregering' [...] ... då är det så här: 'Ja, men det där går ju inte. Det är ju liksom så far out, så att det, jaja, kom igen när Utopia har inträffat' (intervju 2)

I liknande ordalag menar en annan intervjuperson att andra politiker i nämnden har svårt att förhålla sig till hennes förslag, därför att de upplevs vara så (verklighets-)främmande. Hon berättar att: "[...] jag har en helt annan uppfattning hur man bör hantera vissa frågor, och då upplever jag att det är väldigt så här: 'oj, va konstigt' [...] 'oj, tycker hon så här?'" (intervju 7). Återigen ser vi gränsdragningen mellan Feministiskt initiativ och de andra partierna: Nativitet ställs mot realism – utopisk och orealistisk feminism mot förnuftig jämställdhet. Man kan emellertid argumentera för att det inte nödvändigtvis finns en motsättning mellan utopism och realistisk politik. Det handlar kanske snarare om vad som räknas som realistiskt och inte (jfr Weeks 2011, s. 189). För, som Weeks påpekar, är det föga realistiskt att utgå ifrån att verkligheten är statisk och att framtiden inte kommer se annorlunda ut än idag. Samtidigt som flera av de kvinnor jag har intervjuat betonar vikten av visioner om ett annat samhälle, är de noga med att påpeka att den egna politiken trots allt är realistisk och konkret. Detta kan tolkas som en anpassning från Fi-kvinnornas sida, vilken bidrar till att upprätthålla själva distinktionen mellan realistisk och orealistisk politik. Några kvinnor menar att denna anpassning har skett av nödvändighet; de har varit tvungna att inse att utrymmet att tala om visioner i kommunpolitiken är begränsat. En del respondenter menar att de visserligen försöker hålla fast vid de visionära diskussionerna i det egna politikutskottet,³² men att visionen måste konkretiseras i delmål om de ska ha möjlighet att driva igenom politiken. Just möjligheterna att genomföra politiken är en central del av det politiska handlingsutrymmet, vilket diskuteras i nästa avsnitt.

³¹ Detta motstånd förekommer framförallt utanför politiken, men också från partier i oppositionen.

³² Fi:s representanter i nämnder och kommunfullmäktige ingår även i ett politiskt utskott, där partiets Stockholmspolitik utvecklas.

5.6. Vilken politik kan genomföras?

Flertalet av de kvinnor som ingick i studien menar att handlingsutrymme framförallt hänger samman med möjligheterna att driva igenom sina politiska förslag. Även om några Fi-kvinnor ser positivt på sina möjligheter att genomföra sin politik, är merparten överens om att det politiska handlingsutrymmet är mycket begränsat, framförallt därför att Fi är ett nytt och litet parti. Känslan av maktlöshet är, som en respondent lyfter fram, ”[k]anske också en anledning att man till slut hoppar av, för att man känner så här: Vad kan jag göra? Här sitter jag och har ingen voteringsmöjlighet eller möjlighet att verkligen påverka, så spelar det någon roll om jag är här eller inte?” (intervju 8). När det gäller motståndet mot att genomföra en feministisk politik spelar förvaltningen en central roll. En kvinna berättar: ”[...] även när det står, så måste man ligga på förvaltningarna att det faktiskt görs” (intervju 4). En annan intervjuperson menar att hon trots att det ”[...] var självklart, att har man fått igenom det så kommer det att genomföras, men så är det ju inte” (intervju 7). Från förvaltningens sida verkar motståndet framförallt vara passivt: Det handlar helt enkelt om att inte göra någonting. Motståndet tar sig ofta uttryck som tystnad; Fi:s frågor glöms bort eller hinns inte med. Motståndet från förvaltningen kan också anta mer aktiva former. Ett exempel är att genomförandet av Fi:s politiska förslag skjuts på framtiden med hänvisning till prioriteringar. En respondent menar att hon ibland får höra: ”nej, nu måste vi göra det viktigaste, sen kan vi ta ert” (intervju 6). Enligt den intervjuade kvinnan ses den feministiska politiken inte som angelägen; det något man gör ”när man har tid, om man har tid” (intervju 6). Detta mönster går i linje med tidigare forskning (se till exempel Eduards & Thomsson 1999; Pincus 1997, 2002), som har visat att kvinnors jämställdhetspolitiska krav möts av såväl passivt som aktivt motstånd.

Som några intervjupersoner lyfter fram handlar det passiva motståndet sällan om en uttalad ovilja från förvaltningen, utan snarare om okunskap. Att det saknas kunskap i förvaltningen kan vara särskilt problematiskt med tanke på att förvaltningen har stor frihet att utforma *hur* politiken ska genomföras: Politikerna bestämmer vad som ska göras, men förvaltningen har makt att utforma hur det ska göras. Flera av de intervjuade Fi-företrädarna menar emellertid att förvaltningen ofta tolkar deras satsningar på ett felaktigt sätt. En respondent berättar till exempel att ett uppdrag som handlade om att arbeta med normkritik i förskolan resulterade i en utbildning om barnkonventionen för förskolans chefer. Samma respondent lyfter fram ett annat exempel som handlade om papperlösa barns rätt att gå i förskola. När hon frågat förvaltningen hur de arbetar för att söka upp de papperslösa barnen fick hon till svar:

'Nej, men vi har pratat med förskolan, det finns inga'. Nej, det såklart att förskolan inte känner till papperslösa, det är uppenbart. [...]. Det är ju helt fel arbetssätt, och då blir det lite svårt, för då är jag inne och petar i hur de gör saker och det är inte populärt (intervju 9).

Att lägga sig i förvaltningens arbete väcker även motstånd från de andra majoritetspartierna, menar några av de kvinnor jag har intervjuat. En respondent menar till exempel att Socialdemokraterna ofta påpekar att: ”nej, det där är tjänstemän, vi ska inte lägga oss i” (intervju 7), om Fi försöker påtala att förvaltningen har gjort en felaktig tolkning. Intervjupersonen menar att Socialdemokraterna är särskilt noggranna med att påpeka att man inte ska lägga sig i förvaltningens arbete ”när de tycker att det passar dem”, som hon uttrycker saken. Att förvaltningen har stor autonomi, vilken dessutom sanktioneras av majoritetens största parti, kan betraktas som ett demokratiproblem. Det är trots allt kommunpolitikerna som är folkvalda och därmed ansvarsskyldiga – inte tjänstemännen. Trots att förvaltningarna formellt beskrivs som opolitiska, är detta exempel på hur de i realiteten har möjligheter att påverka politiken, framförallt genom passiv icke-handling. Det innebär också att politikernas handlingsutrymme begränsas.

Sammantaget har jag visat att kvinnorna i Fi möter motstånd på olika nivåer i genomförandeprocessen: dels mot att överhuvudtaget använda ett feministiskt språkbruk och att formulera ett feministiskt innehåll, dels mot att politiken faktiskt genomförs. Trots att det politiska handlingsutrymmet på flera sätt upplevs vara kringskuret handlar det samtidigt, vilket flera Fikvinnor lyfter fram, om att försöka *skapa* sig handlingsutrymme. En intervjuperson berättar till exempel att hon upplever att andra politiker ofta försöker inskränka hennes handlingsutrymme, men att det också handlar om vilket utrymme man själv tar sig. Det är bara att ”köra på”, menar hon (intervju 10). En annan intervjuperson påpekar att man ”[...] behöver vara en jobbig person som orkar hålla på och skapa den här platsen (intervju 9). För att skapa sig politiskt handlingsutrymme måste man ibland ta till alternativa strategier, menar en respondent. Eftersom Feministiskt initiativ exempelvis inte automatiskt bjuds in till alla möten måste de helt enkelt ta sig sin plats. En kvinna berättar:

[...] vi hade ju inte ens fått reda på att det fanns ett sånt möte, och då finns vi ändå representerade i de frågorna och ska vara med och diskutera dem, och till slut så tror jag att en partikollega, hon bara gick dit, utan att hon blev inbjuden, och bara: 'nu är jag här', och så har hon bara tagit plats i de här mötena, att det är så man har fått göra (intervju 7).

Andra strategier som Fi-kvinnorna använder för att skapa sig politiskt handlingsutrymme är partiöverskridande allianser – såväl uttalade som outtalade – med kvinnor i de andra partierna. En intervjuperson berättar till exempel att hon funnit stöd hos en kvinna i Centerpartiet i nämnden: ”[...] bara för att vi vet att det är jobbigt som kvinnor så har vi också en, vad ska man säga, en inte definierad allians för att backa kvinnor inom politiken [...] att hjälpa varandra att ta plats, och som att man alltid säger ’hej’ eller man lyssnar på varandra” (intervju 6). Det kan också handla om mer uttalade överenskommelser som ökar möjligheterna att få igenom sin politik. Några av de intervjuade kvinnorna menar att det politiska handlingsutrymmet kan vara relativt stort om man kan enas med de andra majoritetspartierna, eller åtminstone med någon eller några få politiker i ett annat parti. Att enas om en gemensam linje verkar, som vi sett ovan, emellertid vara svårt, eftersom positioneringen ofta ses som viktigare än att driva igenom politiken. Detta säger också någonting om kommunpolitikens gränser, vilka diskuteras i studiens avslutande avsnitt.

6. Avslutande diskussion: Kommunpolitikens möjlighetsvillkor

Feministiskt initiativ kan beskrivas som något kvalitativt nytt i svensk politik. Partiet är ett av de första feministiska partierna i världen som explicit gör anspråk på att ta plats i landets parlament. Dessutom sker organiseringen i stor utsträckning utan män och på tvärs med traditionella klassgränser, vilket framstår som särskilt unikt – och utmanande – i ett land där konsensusidealet är starkt och politiken förväntas utspela sig längst höger-vänsterskalan. Att kvinnor som organiserar sig politiskt möter motstånd har påvisats i ett antal svenska statsvetenskapliga studier (se till exempel Eduards 1997, 2002; Rönnblom 2002; Törnqvist 2006; Wendt & Eduards 2010). Medan dessa studier i huvudsak fokuserar på det motstånd som utomparlamentariskt organiserade kvinnor möter har tyngdpunkten i min studie legat vid det motstånd som kvinnor i ett feministiskt parti möts av i svensk kommunpolitik. Studien har syftat till att, utifrån feministiskt organiserade kvinnors erfarenheter av motstånd och politiskt handlingsutrymme, undersöka den svenska kommunpolitikens möjlighetsvillkor – vad som är möjligt att säga och göra (och inte), liksom vilka frågor som kan politiseras (och inte) i svensk kommunpolitik. De forskningsfrågor som ställts är: Vilket motstånd möter feministiskt organiserade kvinnor i kommunpolitiken? Och hur ser de organiserade kvinnorna på sitt politiska handlingsutrymme?

Genom analysen av materialet identifierades sex huvudsakliga teman: 1) motståndets plats, 2) motståndets aktörer, 3) motståndets uttrycksformer, 4) vad som kan formuleras, 5) vad som kan placeras på den politiska dagordningen, och 6) vad som kan genomföras. När det gäller det första temat, som handlar om *var* motstånd uppkommer, har jag visat att feministiskt organiserade kvinnor möter motstånd, såväl inom politiken som utanför. Utanför politiken är motståndsuttrycken explicita och handlar ofta om själva organisationsformen; innanför är motståndet mer subtilt och kan framförallt kopplas till den politik Fi förespråkar. I diskussionen kring det andra temat, som handlar om *vem* som uttrycker motstånd, har jag visat att motståndet från oppositionen ofta är uttalat, medan motståndet från andra majoritetspolitiker är svårare att peka ut. Ett överraskande resultat är att motståndet från den egna majoriteten verkar vara så utbredd. En tolkning är att motståndet handlar mer om partistrategiska överväganden, än om det politiska innehållet. Flera av de politiska förslag som Feministiskt initiativ förespråkar delas trots allt av merparten av de andra majoritetspartierna, däribland frågan om sex timmars arbetsdag. I konkurrensen om väljarnas röster är det emellertid inte givet att dessa politiska förslag drivs gemensamt, trots att det ofta är en förutsättning för att de ska gå

igenom. En slutsats som kan dras från detta är att positioneringen förefaller vara mer central än att driva igenom politiken.

Motståndet från majoritetspartierna manifesteras också genom att Fi kritiserar för att vara illojala mot de egna leden. Som majoritet förväntas man verka enade och visa upp en enhetlig fasad. Det innebär också att utrymmet att kritisera sammarbetspartiernas politik är kringskuret, vilket i denna undersökning har tolkats som en begränsning, både av Fi-kvinnornas politiska handlingsutrymme och av det demokratiska samtalet. Samtidigt visar kvinnorna i Feministiskt initiativ prov på att utmana dessa föreställningar, och tänja på gränserna för sitt politiska handlingsutrymme, genom att faktiskt uttala sig om majoritetens politik i media, och genom att påtala bristerna i de andra majoritetspartiernas (jämställdhets-)politiska förslag. Att hela tiden lyfta fram att de andra partierna inte är tillräckligt progressiva i sin politik innebär emellertid att Fi-kvinnorna ofta framställs som bråkstakar, vilka förutsätts betrakta ”bråk” som ett självändamål och inte som ett medel för att uppnå politisk förändring. Detta är ett exempel på det tredje temat, som handlar om motståndets uttrycksformer. I denna undersökning har denna form av motstånd tolkats utifrån Ahmeds idé om den feministiska glädjedödaren. Som Ahmed (2010, s. 65) skriver behöver feminister överhuvudtaget inte nämna sina politiska krav för att uppfattas som glädjedödare. Den feministiska organiseringen är i sig tillräcklig för att motståndet ska uppstå. En liknande idé återfinns hos Eduards (2002, s. 16, 19, 151), som menar att kvinnors politiska organisering ofta uppfattas som ett ”problem i sig”.

Eduards (2016, s. 93) skriver att frågan om *vem* som talar i politiska rum och hur det görs är mer avgörande än *vad* man talar om. I min studie har jag emellertid visat att bilden är mer sammansatt. Genomgången av materialet ger vid handen att motståndet många gånger just handlar om *vad* kvinnorna i Fi talar om. Motståndet finns alltså inte enbart på en institutionell nivå, utan också på en språklig. Detta motstånd kan kopplas till det fjärde temat, som handlar om vad som kan formuleras. Att till exempel tala om feminism istället för jämställdhet eller separatism istället för likabehandling väcker motstånd. De begränsade möjligheterna att tala om könsseparatistiska satsningar kan, i linje med tidigare forskning (se Eduards 2002, s. 75, 78, 102; Freidenvall 2005, s. 183; Törnqvist 2007, s. 27, 36), dels tolkas som ett uttryck för att jämställdhetsarbetet förväntas ske genom könsharmoniskt samarbete, dels som ett uttryck för att de strider mot idén om att den svenska jämställdheten ska gynna såväl kvinnor som män. Men motståndet mot separatistiska satsningar är inte enbart könat, utan bär också nationalistiska undertoner. Detta blir inte minst tydligt i det motstånd som separatistiska satsningar för

rasifierade kvinnor väcker. Här handlar det alltså om motstånd mot det politiska innehållet, vilket diskuteras i tema fem. Ett centralt resultat, som går utanför vad den tidigare forskningen på området visat, är att det händer något särskilt när kvinnor organiserar sig politiskt *och* gör politik av ett anti-rasistiskt innehåll. Ett sätt att förstå att kombinationen av kvinnor som organiserar sig och talar om anti-rasism väcker särskilt stort motstånd är att kvinnorna underkänner den vita mannens beskydd. När de tvärtom gör gemensam sak med ”de andra” männen utmanar de den nationella gemenskapen, som bygger på idén att det finns de som hör till och de som inte gör det.

Samtidigt som Fi:s politik beskrivs som extrem och verklighetsfrånvärd, i synnerhet när det gäller partiets förslag om separatistiska och anti-rasistiska satsningar, framställs de, paradoxalt nog, som ett parti utan politiskt innehåll. De antas förespråka en politik som redan förs av de andra majoritetspartierna och de påstås opponera sig mot de andra partiernas politik därför att de själva inte är *för* någonting. I min studie har detta tolkats som ett sätt att försöka avlegitimera Fi:s politiska innehåll. Detta säger samtidigt någonting om vad som betecknas som ”normalt” politiskt innehåll – det som övriga majoritetspartier antas förkroppsliga. Just gränsdragningen mellan Fi å ena sidan, och Socialdemokraterna, Västerpartiet och Miljöpartiet å andra sidan, har varit återkommande i materialet. Motbilden som Fi ställs emot är de ansvarstagande, ”riktiga” partierna, som värnar samförståndsandan och den politiska sammanhållningen inom majoriteten. I förhållande till dessa etablerade partier framställs kvinnorna i Fi som ansvarslösa barn, vilka anklagas för att inte förstå hur politiken fungerar. Detta är ytterligare ett exempel på det tredje temat, som alltså handlar om motståndets uttrycksformer. Men samtidigt som Fi-kvinnorna görs till ofarliga barn framstår det likväl centralt att försöka hindra partiet från att ta makt i majoriteten. Exempel på det är att kvinnorna i Fi får information sent eller inte alls, att de inte bjuds in till alla möten, eller att de inte tillfrågas i vissa ärenden. Detta kan förstås som en strategi för att hålla Fi borta från det politiska beslutsfattandet. Trots att Fi-kvinnorna, givet att Feministiskt initiativ är det minsta partiet och inte tillåts delta på lika villkor som de andra partierna, har begränsad makt i majoritetssamarbetet, bemöts de samtidigt *som om* de hade makt och som om deras verklighetsbild var den dominerande.

Så vad säger dessa resultat om kommunpolitikens möjlighetsvillkor? Var går egentligen gränserna för vad som är möjligt att uttrycka och politisera på den lokalpolitiska arenan? För det första kan konstateras att det är möjligt att politisera jämställdhetsfrågor, förutsatt att de inte stämplas som feministiska frågor. Begreppet ”jämställdhet” kan användas, men inte ”femin-

ism". Det finns möjligheter att tala om jämställdhet om densamma formuleras i termer av könsneutralitet och likabehandling. Det är möjligt att tala om kön när det handlar om jämställdhet, men jämställdhet tillåts inte genomsyra andra politikområden. Och konkreta politiska förslag kan formuleras, förutsatt att den politiska diskussionen inte förs på en mer visionär och ideologisk nivå. Samtidigt som det finns politik som kan genomföras under förutsättning att densamma inte formuleras i feministiska termer, finns också politik som kan uttryckas, men som sedan inte genomförs på grund av motstånd från förvaltningen. Detta motstånd kan kopplas till det sjätte och sista temat, som handlar om vad som kan genomföras. Motståndet är såväl passivt som aktivt och kan till exempel handla om att feministiska frågor inte "hinns med" med hänvisning till prioriteringar. Här blir det tydligt att frågor som berör maktrelationer mellan könen behandlas som ett område utanför den "riktiga" politiken – något som görs om eller när man har tid – och inte som en dimension som ska genomsyra all politik. Motståndet från förvaltningen kan tolkas som ett institutionellt hinder som är inbyggt i den politiska strukturen: Politikerna ska säga *vad* som ska göras, men förvaltningen har stort utrymme att definiera *hur* det ska göras. Detta kan förstås som ett demokratiproblem; det är trots allt politikerna som är folkvalda och ansvarsskyldiga, inte tjänstemännen. Trots att förvaltningarna formellt beskrivs som opolitiska har de i realiteten möjlighet att påverka politiken genom olika motståndshandlingar. Det innebär också att politikernas handlingsutrymme begränsas. Relationen mellan politikerna och förvaltningen utvecklas enbart i korthet i denna studie. Resultatet tyder dock på att detta område kräver mer uppmärksamhet i den fortsatta forskningen.

Referenser

Litteratur

- Ahmed, Sara (2010). *The Promise of Happiness*. Durham & London: Duke University Press.
- Ahmed, Sara (2014). *Willful Subjects*. Durham & London: Duke University Press.
- Blaikie, Norman (2010). *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*. 2:a uppl. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Blombäck, Sofie & de Fine Licht, Jenny (2015). "Feministiskt initiativs sympatisörer". I: Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarsson (red.), *Fragment*, Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Blombäck, Sofie (2015). "Vänsterpartiet: Pådrivare eller pragmatiskt stödparti?". *Statsvetenskaplig Tidskrift*. 117(2): 219 – 230.
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:a uppl. Malmö: Liber.
- Bäck, Henry, Erlingsson, Gissur Ó & Larsson, Torbjörn (2015). *Den svenska politiken: Struktur, processer och resultat*. 4:e uppl. Stockholm: Liber.
- Carstensen, Gunilla (2004). *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld: Konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademien*. Avhandling. Diss., Uppsala universitet. Eslöv: Gondolin.
- Davies, Karen & Esseveld, Johanna (1989). *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Eduards, Maud (1993). "Politiken förkroppsligad". I: Björn von Sydow, Gunnar Wallin & Björn Wittrock (red.) *Politikens väsen: Idéer och institutioner i den moderna staten*. Stockholm: Tidens förlag.
- Eduards, Maud (1997). "Interpreting Women's Organizing". I: Gunnel Gustafsson (red.), Maud Eduards & Malin Rönnblom. *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Eduards, Maud & Thomsson, Ulrika (1999). "Jämställdhet – en kommunal angelägenhet?". *Kommunal ekonomi och politik*. 3(4): 77 – 96.
- Eduards, Maud (2002). *Förbjuden handling: Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber.
- Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik: Om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas akademi.
- Eduards, Maud (2016). *Feminism som partipolitik: Feministiskt initiativ i Simrishamn 2010-2014*. Stockholm: Leopard förlag.
- Ekström, Linda (2012). *Jämställdhet - för männens, arbetarklassens och effektivitetens skull? En diskursiv policystudie av jämställdhetsarbete i maskulina miljöer*. Avhandling. Diss., Stockholms universitet.
- Eldén, Åsa (2003). *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Avhandling. Diss., Uppsala universitet.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Freidenvall, Lenita (2005). "A Discursive Struggle – The Swedish National Federation of Social Democratic Women and Gender Quotas". *Nordic Journal of Women's Studies*. 13(3): 175 – 186.

- Göransson, Carin (2013). *Rejecting Violence, Reclaiming Men. How Men's Work against Gender-Based Violence Challenges and Reinforces the Gender Order*. Masteruppsats. Stockholms universitet.
- Hall, Stuart (1997). "The Spectacle of the 'Other'". I: Stuart Hall (red.). *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks & New Deli: Sage Publications.
- Harding, Sandra (red.) (1987). *Feminism and Methodology: Social Science Issues*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Harding, Sandra (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Harding, Sandra (1993). "Rethinking Standpoint Epistemology: What Is 'Strong Objectivity'". I: Linda Alcoff & Elizabeth Potter (red.). *Feminist Epistemologies*. New York & London: Routledge.
- Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Leavy, Patricia Lina (2007). *Feminist Research Practice: A Primer*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hesse-Biber, Sharlene Nagy (2007). "The Practice of Feminist In-Depth Interviewing". I: Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Lina Leavy (red.). *Feminist Research Practice: A Primer*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hornscheidt, Antje (2008). "Sweden – the World's Most Feminist Society. An Analysis of Current Swedish Media Debates and Person Appellation Forms as a Tool Within CDA". *Journal of Language and Politics*. 7(3): 391 – 412.
- Jansson, Maria, Wendt, Maria & Åse, Cecilia (red.) (2010). *Den nationella väven: Feministiska analyser*. Lund: Studentlitteratur.
- Jansson, Maria & Freidenvall, Lenita (2011). "Spegel, spegel ... En introduktion till studiet av politik och kön". I: Lenita Freidenvall & Maria Jansson (red.). *Politik och kritik: En feministisk guide till statsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, Eva (1992). "Att uppenbara det dolda". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 3: 3 – 14.
- Lundgren, Eva (1996). "God dag yxskaft". *Tidskrift för genusvetenskap*. 1: 74 – 80.
- MacKinnon, Catharine A. (1983). "Feminism, Marxism, Method, and the State: Towards a Feminist Jurisprudence". *Signs*. 8(4): 635 – 658.
- MacKinnon, Catharine A. (1993). *Only Words*. Cambridge & Massachusetts: Harvard University Press.
- Martinsson, Lena, Griffin, Gabriele & Giritli Nygren, Katarina (red.) (2016). *Challenging the myth of gender equality in Sweden*. Bristol: Polity Press.
- Maynard, Mary (1994). "Methods, Practice and Epistemology: The Debate about Feminism and Research". I: Mary Maynard & June Purvis (red.). *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. London: Taylor & Francis.
- Maynard, Mary & June Purvis (1994). "Doing Feminist Research". I: Mary Maynard & June Purvis (red.). *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. London: Taylor & Francis.
- Mouffe, Chantal (2005). *On the Political*. London: Routledge.
- Oakley, Ann (1981). "Interviewing Women: A Contradiction in Terms". I: Helen Roberts (red.). *Doing Feminist Research*. New York & London: Routledge.
- Pincus, Ingrid (1997). "Män som hindrar och män som främjar jämställdhetsarbete". I: Anna Jónasdóttir (red.). *Styrsystem och jämställdhet. Institutioner i förändring och könsmaktens framtid*. SOU 114: 148 – 178. Stockholm: Fritzes.
- Pincus, Ingrid (2002). *The Politics of Gender Equality Policy. A Study of Implementation and Non-Implementation in Three Swedish Municipalities*. Avhandling. Diss., Örebro universitet.

- Roseneil, Sasha (1995). *Disarming Patriarchy: Feminism and Political Action at Greenham*. Buckingham: Open University Press.
- Rönblom, Malin (2002). *Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik*. Avhandling. Diss., Umeå universitet.
- Rönblom, Malin & Eduards, Maud (2008). *Genusperspektiv på statsvetenskap*. Stockholm: Högskoleverket.
- Rönnbäck, Josefin (2004). "Dubbla strategier – med och utan män i kampen för kvinnors rösträtt". I: Yvonne Svanström & Kjell Östberg (red.). *Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år*. Stockholm: Atlas akademi.
- SOU 2004:59 *Kvinnors organisering. Betänkande av utredningen statligt stöd för kvinnors organisering*. Stockholm: Fritzes.
- Stanley, Liz & Wise, Sue (1990). "Method, Methodology and Epistemology in Feminist Research Process". I: Liz Stanley (red.). *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology*. London: Routledge.
- Thomsson Myrvang, Ulrika (2015). *Systerskapets strategier: Om kvinnors politiska praktiker i svensk demokrati*. Licentiatuppsats. Stockholms universitet.
- Thornberg, Robert (2012). "Informed Grounded Theory". *Scandinavian Journal of Educational Research*. 56(3): 243 – 259.
- Timmermans, Stefan & Tavory, Iddo (2012). "Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis". *Sociological Theory*. 30(3): 167 – 186.
- Towns, Ann (2002). "Paradoxes of (In)Equality: Something is Rotten in the Gender Equal State of Sweden". *Cooperation and Conflict*. 37(2): 157 – 179.
- Towns, Ann (2010). "Kultur inför rätta? Kön, nation och civilisation i polisförhör om mäns dödliga våld mot kvinnor". I: Maria Jansson, Maria Wendt & Cecilia Åse (red.). *Den nationella väven: Feministiska analyser*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Törnqvist, Maria (2006). *Könspolitik på gränsen: Debatterna om varannan damernas och Thamprofessorerna*. Avhandling. Diss., Stockholms universitet. Lund: Arkiv förlag.
- Törnqvist, Maria (2007). "Varannan damernas väg till riksdagen: En romantisk historia". *Tidskrift för genusvetenskap*. 4: 25 – 46.
- Wahl, Anna, Eduards, Maud, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia, Lindhag, Sophie & Rönblom, Malin (2008). *Motstånd & fantasi: Historien om F*. Lund: Studentlitteratur.
- Weeks, Kathi (2011). *The Problem with Work. Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imagineries*. Durham & London: Duke University Press.
- Wendt Höjer, Maria & Åse, Cecilia (1996). *Politikens paradoxer. En introduktion till feministisk politisk teori*. Bjarred: Academia Adacta.
- Wendt Höjer, Maria (2002). *Rådslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Avhandling. Diss., Stockholms universitet. Malmö: Liber ekonomi.
- Wendt, Maria & Eduards, Maud (2010). "Fienden mitt ibland oss – kön och nation i pressbevakningen av Feministiskt initiativ". I: Maria Jansson, Maria Wendt & Cecilia Åse (red.). *Den nationella väven: Feministiska analyser*. Lund: Studentlitteratur.
- Wendt, Maria (2011). "Landsfäder och småbarnsmammor: Mediala gestaltningar av kön och politik". I: Lenita Freidenvall & Maria Jansson (red.). *Politik och kritik: En feministisk guide till statsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Wendt, Maria (2012). *Politik som spektakel: Almedalen, mediemakten och den svenska demokratin*. Stockholm: Atlas.

Intervjuer och personlig kommunikation

Schyman, Gudrun. Intervju (e-post), 2013-03-11.
Intervjuperson 1, Fi-representant i Stockholm, 2016-09-28
Intervjuperson 2, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-03.
Intervjuperson 3, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-03.
Intervjuperson 4, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-06.
Intervjuperson 5, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-07.
Intervjuperson 6, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-13.
Intervjuperson 7, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-13.
Intervjuperson 8, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-21.
Intervjuperson 9, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-30.
Intervjuperson 10, Fi-representant i Stockholm, 2016-10-31.

Internet

Feministiskt initiativ (2015), *1 ÅR I STADSHUSET: Feministiskt initiativs inträde i Stockholmspolitiken*. Tillgänglig: <http://fistorstockholm.se/nyheter/feministiskt-initiativ-presenterar-rapport-1-ar-i-stadshuset/> (hämtad 2016-10-25).
Hellquist, Annie. *Dagens ETC*, 2015-07-06. Tillgänglig: <http://www.etc.se/inrikes/sa-har-fi-lyckats-paverka-svensk-politik> (hämtad 2016-09-13).
Lamotte, Joakim. *Göteborgsposten*, 2015-09-13. Tillgänglig: <http://www.gp.se/nyheter/joakim-lamotte-var-%C3%A4r-flyktingkvinnorna-1.137693> (hämtad: 2016-12-28).
Vetenskapsrådet (odaterad), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 2016-09-15).

Bilaga: Intervjuguide

Några inledande ord om mig själv, studiens syfte, hur intervjun är upplagd och om respondenternas anonymitet.

Bakgrund

- Varför Fi?
- Tidigare erfarenhet av feministisk organisering?
- Roll i Fi?

Intervjuteman

- Reaktionen från omgivningen. Varifrån och hur?
- Bemötande i politiken och utanför.
- Exempel på händelser när respondenten mött motstånd (och inte). Vem uttrycker? Hur uttrycks det?
- Subtila/explicita motståndsuttryck.
- Majoritet/opposition.
- En vanlig dag i respondentens politiska arbete. Förväntningar på uppdraget.
- Möjligheter att lyfta feministiska frågor.
- Förändringsstrategier.
- Mottaglighet från andra partier.
- Ordval.
- Förhållandet till förvaltningen.
- Hur motståndet påverkar det politiska arbetet.
- Upplevt politiskt handlingsutrymme.

Urvalsfrågor

- Sysselsättning.
- Utbildning.
- Ålder.

Avslutande reflektioner

- Finns det något du vill lägga till? Hur kändes intervjun? Reflektioner?